This is book belong to

శ్రీ మీనాక్షీసహిత సుందరేశ్వరాయనమః.

విషాదకనకతారీయము.

విద్వాన్

ములుగు చంద్రమౌళి శాస్త్రిచే

రచియింపఁబడినది.

ప్రకాశకులు.

కె. కె. పట్నాయక్ & బ్రదర్సు

బుక్ సెల్లర్సు ఏలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

రామా ముద్రాక్షరశాల, ఏలూరు.

సెప్టెంబరు 1923.

వెల రు 0-14-0.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రలు

పురుషులు.

సూత్రధారుడు
వీరసేనుడు—(కనకశేఖరుని తండ్రి)
ధీమంతుడు—(వీరసేనుని మంత్రి)
ప్రతాపుడు—(వీరసేనుని సేనాని)
రుద్రదేవుడు—(ఒకరాజు)
ధీవరమంత్రి—(రుద్రదేవునిమంత్రి)
కనకశేఖరుడు
విష్ణుడు
కంచుకి
ప్రాశ్నికుడు—(న్యాయవాది)
శోధనకుడు—(న్యాయమును విమర్శించువాడు)
యాకూబ్—(కూటసాక్షి)
ధనగుప్తుడు—(కోమటి)
పేరుసెట్టి—(నేరమును కనిపెట్టినవాడు)
రామసింగు—(విటుడు)
భీమదాసు—(ఒక గృహస్థుడు)
మతిమంతుడు—రుద్రదేవుని పెద్దమంత్రి
కొందరు పౌరులు

స్త్రీలు.

నటి
చారుమతి—(వీరసేనుని భార్య)
తారావళి—(వీరసేనునికూతురు)
రాధ—(భీమదాసునిభార్య)
రదనిక—(అంతఃపురపరిచారిక)

శ్రీ మీనాక్షీసహిత సుందరేశ్వరాయనమః.

ఇష్టదేవతా ప్రశంసనాదికము.

చ. శ్రితజన రక్షణాభిరతిఁ జేసి నిరంతర వాసమైన ప
ర్వతముననున్కి వీడి మధురాపురమున్ శ్వశురాలయంబుగా
సతము వసించి మాదృశుల సన్నుతిఁ గైకొను సుందరేశుఁడీ
కృతికిఁ గడంక శీలవులకిష్ట శుభప్రతి పాదియయ్యెడున్.

మ. తనకారుణ్యమె లోకసౌఖ్య ఘటనోద్యత్కారణంబై తగన్
దనసాంగత్యమె సుందరేశ్వరున కత్యంతంబు మోదంబుగాఁ
గను శ్రీ మన్మధురాపురంబున జగత్కళ్యాణ సంధాత్రియై
యనయంబున్ వసియించు భద్రదను మీనాక్షిన్ మదిన్ గొల్చెదన్.

చ. నిముసమాయేని మిమ్ము విడనేరక గన్నులగప్పికొంచు స
క్రమమగు శిక్షచేత సుకరంబగు శాస్త్రము నేర్పరించె బు
ద్ధ్యమతి యతండు మాకు బితనందయ సూరివరేణ్యుఁ డస్మదీ
యమగుఁ గవిత్వమెల్ల కడలందు వెలింగెడి నట్లొనర్చెడున్.

ఉ. నేరని వాఁడనై చదువు నేర్పెడి కౌజ్జలసమ్మె యుందగా
వారల వీరలన్ గలసి వాదము లాడుచు సంచరించు న
న్నారసి చేరఁదీసి యనయంబు శ్రమంపడి విద్య నేర్పె మా
భైరవమూర్తి సద్గురు డపారకృపా కలితుండుగాఁ దలఁకో.

తే. తనకు ఛాత్రులయెడఁగల దయనుజూప
సకల శుభలక్షణావతం యగుఁ గవిత
నాశొసంగను ముదిగొండ నాగలింగ
శాస్త్రిగారికి నానమస్కారశతము.

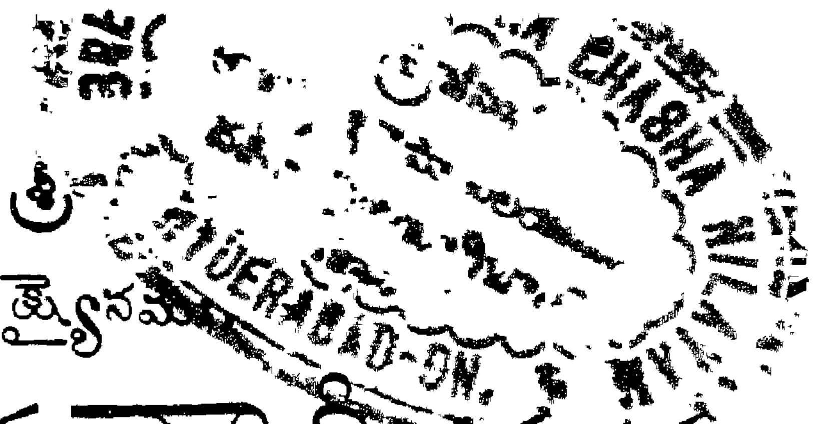
చ. నను గనినప్పుడెల్ల వదనంబునఁ జిర్నగ వంకురింపఁ ద
మ్మని తనయుక్కుఁ జేర్చి శుభమారయు నాతని వీరభద్ర శా
స్త్రిని దయతోడ నాదగుఁ గృతిన్ విమలంబగునట్లు సల్పఁగా
ననయము వేడికొందుఁ బరమాప్తుఁడు గావునఁ గౌతుకంబునన్.

తే. చాలశ్రమఁ జేసి నాప్రభు లింగలీల
నచ్చు వేయించె మామిడే లాన్వయాబ్ధి
హిమకరుండన వెలయు వీరేశలింగ
మెపుడు నాకట్టి మిత్రుఁడై యొనఁగుఁగాత.

శా. ఏనల్పజ్ఞుఁడనౌట నాకవితయం దే దోషముల్ గల్గినన్
వానిన్ బోకడఁబెట్టి యీకృతియె యానందంబుతోఁ గన్గొనన్
మీనై పుణ్యము వేడికొందు నవరేనిన్ బీనవత్తో జన
మూర్నూనాంగిని గౌరవంబుమెయి నిత్యంబెత్తి ముద్దాడరే.

విద్వాన్ ములుగు చంద్రమౌళిశాస్త్రి.

శ్రీ

మీనాక్ష్యైనమః

విషాదకనకతారీయము.

నాంది.

చ. క్రమమెడలించి దుష్టుఁడయి కాముకవృత్తివహించి నీచ మా
ర్గము దలఁబూని సాధుజనగర్హితుఁడౌ కులపాంసకుల్ సమూ
లముగ నశింపఁజేసి బుధులన్ కృపఁగాచు ననింద్యమైన ధ
ర్మము సకలార్థ సాధన పరంపర మీ కొనఁగూర్చుఁ గావుతన్

సూత్రి:—(అనంతరముఁ బ్రవేశించి) ఆహా సకలకళాపరిశోభితంబును బండితప్రకాండ మండితంబునగు నీ పరిషత్తలంబల్పజ్ఞుఁడనగు నన్నాదరించుటకు మదీయపూర్వ సుకృతపరిపాకంబున ననియే తలంచవలసియున్నది. (పరిక్రమించి ఆకసమువంకఁజూచి ఆశ్చర్యముతో) ఏమి నా యల్ప సంతోషము. ఇల్లలికి నంతనె పండుగయగునా, నా ప్రదర్శింపఁజోవు రూపకమున నీ నియోక్తల రంజించిగదా సంతస మందవలయును.

తే. ఎవ్వఁడేకార్య మొనరింప నెలమిఁబూను
నాతఁడాకార్యము ఫలించు నంతవఱకు
నోదగియుండగఁ దగుఁగాక యూరకిటుల
నల్పసంతోషమును బొందనగునె ఫలము.

అవును నే నీ గుణగ్రహణ ధురీణులు తమననునంతవఱకు జాగ్రతగ నుండవలయును. (ముందునకు నడచి) ఔరా కాలచక్ర

కెన్నిరీతులఁ బరుగెత్తుచున్నది. నాకు దొలుతగలిగిన సంతోషమెల్ల భయంబుగ మారుచున్నదే. రసికజన పరీతమగు నీ సభాతలంబున నెట్లు మాట నిలుచునో తోఁచకున్నది.

(ఆలోచించి) అవును నిజమే.

తే॥ మంచి పొలమైనచో విత్తులుంచువాఁడు
బాలిశుండైనఁ బంటలు పండకున్నె
పైరులెల్లను జల్లెడి వానిగుణము
స్వీకరింపవుగా దె పృథ్వీతలమున.

కావున నాకార్య పరిసమాప్తికై విచారమువలదు. (తెఱవంకఁ జూచి) ఏల నీ యతి విస్తరము.

నటి:—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! ఇదేవచ్చితిని.

సూత్ర:—ప్రేయసీ! స్త్రీజన స్వభావమగు కాలస్వామింకనైన నిన్ను విడలేదుగా.

నటి:—ఆర్యా! ఆగ్రహింపకుఁడు దుష్టమతులకృత్యంబులకుఁ గాల చక్రముగూడ విపరీతమగునను విషయముఁగూర్చి నా సఖితో ముచ్చటించుచుండుటచేత నింత విలంబమైనది.

సూత్రి:—అయిన దాని కేమిగాని యేతన్మహాకార్య సంఘటమునకై నీ సాయము గోరవలసి వచ్చినది.

నటి:—సకలకార్య సాధన కుశలురగు మీకీ యబలసాయము జేయఁ దగినంత చతురతమా. నాయందలి వాత్సల్యము మిమ్మిట్లనిపించు చున్నది. కాని అది యేమికార్యము?

సూత్ర:—నిఖిలశాస్త్ర పారంగతులగు నీ సామాజికులెల్లరు సుంద రేశ్వరోత్సవారంభమున నేదియేని యొక నాటకము ప్రయో

గింప నా కాజ్ఞయిడిరి. వారికి నీయందలి విశ్వాసమున నియ్యకొంటిని. కాన నిప్పటి వసంతర్తువును గుఱించి యించుక గానము జేయుము.

నటి:—ఆర్యా! మనము ప్రదర్శింపఁదగినదే నాటకము?

సూత్ర:—అది విషాద కనకతారీయమను నైదంకముల నాటకము.

నటి:—దాని నెవరు రచించిరి.

సూత్ర:—

సీ. కృష్ణానదీకుల్య తీరమౌ తెన్నాలి
పుర మస్మదీయంబు గాపురము గాఁగ
పులిపాక భైరవమూర్తిసద్గురుపాద
కమలముల్ వందనీయములు గాఁగ
సనకాదిమౌని ప్రాఙ్జలజన్య దక్షిణా
మూర్త్యుపాసనమె సమ్మోదము గాఁగ
సకలదిగ్దేశ నాయక సమర్పితము కా
బిరుదముల్ వెలలేని సరులు గాఁగ

తే. సకలవిధ కావ్యనిర్మాణ చతురుఁడగుచు
సాటివారలలోఁగడు మేటియగుచు
నెసఁగు మన ముల్లు చంద్రమౌళీశ్వరుండు
కర్తయైయొప్పు నారూపకమునకు బల.

నటి:—బాగు బాగు. ఆనాటకము నేడు ముఖ్యముగాఁ బ్రయోగింపఁదగినదే. ఇదే నా సంగీతముచేత సామాజికుల కుల్లాసముఁగలిగించెద.

లయగ్రాహి. కోకిలలు మావి చిగురాకులను మెక్కి యల
పోకొకఁడొకండు వెసఁ బైకొనుచు నుండన్

మాఁకలుఁగఁ జేరి పలుపోకలుఁగఁ గీరతతు
లాకసయి వెంట నగఁ బాఱుచు ధ్వనింపన్
నాకజలజాకరము శీకరములెత్తిపోలి
శోకమలయానిలుఁడు పైకొగరజమ్మున్
శ్రీకరవసంత కుసుమాకరము లోకహిత
మైకనఁగొనం గనులకేకసుఖమిచ్చున్.

మఱియును:

తే. అగ్రజన్ము నివంచించి యతనిఁ గొంపఁ
గోలఁగాఁ జేసి దుష్టునిలీలమంచి
నడతలేకవియోగ ఖిన్నలగు సతుల
నేచ యత్నించు దర్పమందీదినముల.

సూత్ర:—అనన్యసామాన్యమగు నీసంగీతము మామకమనంబునపహరించుటయేగాక సభాసదుల వదనారవిందముల వికసింపఁజేసినది. ఇఁక నాలసింపక మనమేగి పాత్రములనాయత్తపరచుదము రమ్ము.

నటి:—అదిగో ధనలుబ్ధయై కౌటిల్యమువహించి యందఱను మోసించు తన స్వభావమును వార్ధకంబునఁ గూడ విడనాడ నంచరించు రదనిక కాలియులికిడి వినవచ్చుచున్నది. పోవుదము పదుఁడు మనమిందున్నచో దానికౌటిల్యాస్త్రంబునకు గుఱిగాఁగలము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావనము.

శ్రీ

మీనాక్ష్యైనమః,

విషాదకనకతారీయము.

ప్రథమాంకము.

ప్రవేశించి:— నేను పుట్టిననాటనుండియు నీ వీరసేనమహారాజుగారి యంతఃపుర పరిచారికలలోఁ బేరుపడి రాణివాసములకుఁ దగ్గఱబంధువువలె మన్నింపఁబడుచుఁ దలలోనాలుకవలెనుంటిని. ఇప్పుడు నాకు వార్ధక్యము సంభవించుటచేతను చారుమతీదేవికిఁ బుట్టింటివారు పరిచారికల నరణముగా నొసఁగుటచేతను మున్నువలె నంతఃపురమునకుఁ బ్రవేశించుటకును వీలు గలుగదయ్యె. ఎల్లకాలముఁ గాల మొక్కరీతిగ నుండదుగదా. ఎట్టివారికిని శరీరసత్వ ముడిగినవారలయెడఁ బనియుండదు. కనుకనే చారుమతీదేవి నన్ను కన్నెత్తియైనను జూడనొల్లదు. నే నామెకే యపకార మొనరించితినో తెలియదు. పోనీ ఆమెకు నాయందభిమానము లేకున్ననేమి నాకువలసినదిధనముగదా. ఏవిధంబుననైన దుష్టబుద్ధిని నామాయలోఁబడవేసి వలసినంత రొక్కము నార్జింపకుందునా ? ఇప్పటివారెందరైనను నాకాలిగోటికైనను సరియగుదురా !

చ. తపమొనరింపవచ్చునను నిదాఘదినంబులలోన నగ్ని మ
ధ్యపదమునందుఁ జేరి గిరినైనఁ బ్రయత్నమునన్ దృణంబుగా
నపుడె యొనర్పఁగావగు నహో ధనముం గనియించు టేరికే
కపటముఁబూనినన్ వలనుగాదుగదా ధరలోన నెప్పుడున్.

అందువలననే చాల దినములనుండి యనేక కష్టములకోర్చి ధ మార్జించు నుపాయమును నాసహాధ్యాయిగాఁ జేసికొంటిని. నామూలకినవు కు లొంగనివాఁడెవఁడు ఈదుష్టబుద్ధియొక తెక్కఁడయా. కావున నే యిఁచివక డిచి త్తరువు నతిజాగ్రతతో సంపాదింపవలసివచ్చినది. అహా చారుమ్మ...వించు దేవి చక్కఁదనమేమనివర్ణింపవలయును. కనుకనే యా యింతి పై కిమెట్ట ష్టబుద్ధి మరులు జెందియున్నవాఁడు. దుష్టబుద్ధి యెట్టికార్యము నొనర భాసం నను జారుమతీ దేవి మనసుమాత్రము చలించదు. (కొంచెమాలోచిం మరచి ఏమైననేమి నాకుఁగావలసినది ధనముగదా. కావున దుష్టబుద్ధికొల్లతుల పోవలయును. (అని పరిక్రమించును)

దుష్ట:—(ప్రవేశించి) (తనలోఁదలయూచుచు) ఇదియా పీరియాలోన్నందు నము. గుఱివెంద తన నల్పెఱుఁగనటులఁ దామొనరించుఁ ర్యముల ముచ్చటింపక యహరహంబు నాపైనేరములనే వెద చుందురుగా! సహస్రభానుని తేజంబు సహింపలేక డాఁగియుం దివాంధమువలె మదీయ సాహసాదార్యంబులకోరువక పిరికి రై చాటునఁ గొణఁగికొన నేమిలాభము. నే నేదియేని య ర్యంబుసల్పిన నా యెదుటమాటాడరాదో. (ఆలోచించి) ఏవి నేఁజేయునది యకార్యమా ? ఇఁక సత్కార్యములెట్టివి ? పు షుఁడై యుదయించినందులకు లోకోత్తర కార్యంబుల నొన కున్న నేమిలాభము? అబలలవలె నస్వాతంత్రము పౌరుషవం నకుఁదగునా ?

తే. అగ్రజుండైనఁ బితయైన నమ్మయైన
నెవ్వరైనను దమకప కృతినొనర్ప
దలఁతురవ్వారి దండింపఁ దగునటంచు
తనకుమాలిన ధర్మంబు ధరణిఁగఁ దె

కావున నే నేకోదరులమనియైన విచారింపక మదీయప్రాణాపాయ బునకు సమకట్టిన తదనుయాయులను వీరసేనుని వధింపవలసినదే

మ. హరుఁడో వెన్నుఁడొ పద్మసంభవుఁడొ దైత్యారాతియో లేకరు
శరజన్ముండో మదీయకోపదహనజ్వాలంబడఁ బోవు భూ
వరుధీమంతుఁ బ్రతాపునిఁ గరుణఁ బ్రోవఁ గంకణంబూనినే
డరుదేరన్వలెగాక యన్యులకు సాధ్యంబౌనె నన్నోర్వఁగఁ.

(అంతటను గలయఁజూచి) ఏమది చిత్రపటమును గొనివత్తు చెప్పిన రదనిక యింకను నాలస్యమునే చేయుచున్నది. కారణమే యుండును.

రద:—(దుష్టునిగాంచి) మహారాజా జయము జయము.

దుష్ట:—(రదనికను జూచి) రదనికా సఫలప్రయత్నము గలదా గదా. ఏదీ చిత్తరువు?

రద:—అయ్యా! ఇదే చూడుఁడు. చారుమతీదేవి సోయగమె జిత్రించుటకుఁ దగిన సాధకములు లేమి యేదో యొక్క వ్రాసి తెచ్చితిని. (అనియిచ్చును.)

దుష్ట:—(చిత్తరువునందుకొని) సంతోషముతో రదనికా నీ యుపకారమున కేమి ప్రతిసేయుదును. తడవుకాలమును యేలావణ్యవతికై తనుధనంబులు జీర్ణింపఁ గష్టములనొం చుంటినో యావరారోహ సౌందర్యము గానిపించి నా గుతూహలము గలిగించితివి. (అని తనచేతికడియము నిచ్చు

రద:—(కడియమందులోని కన్నుల నద్దుకొనుట)

దుష్ట:—రదనికా! నీకా! గుబ్బెత రూపము లిఖించుటకుఁ దగిన సాధకములు దొరుకలేదా? చారుమతి కింతకన్న నెక్కుడు చక్కఁదనము గలదా నిజమేకదా అయ్యో నాదురదృష్టమునకు నీవేమి సేయుదువు. (ఇంచుక నిదానించి) ఓసీ నీవీచిత్తరువు వ్రాయుటెందు నేర్చుకొంటివి? నాజీవితకాలములో నిట్లు ఛాయాపటముల వ్రాయు నీవంటివారలఁ జూడఁగలనా?

రద:—మహారాజా! ముదిమదిఁ దప్పిన నేను సాధకములు లేమి కక్కురితికిట్లో వ్రాసిన యీపటమునకే యింత పొగడుచుంటిరి మా యుపాధ్యాయుచే వ్రాయఁబడిన పటములఁ జూచిననెంత విస్మయమందుదురో గదా!

దుష్ట:—నామాట వినిపించుకొనలేదా. అట్టినేర్పుగల మహానీయురాలెవరో చెప్పి నా కుత్సాహము గలిగింపుము. ఆమెను దర్శింపఁ దగినచో నాకన్నులఁ బవిత్రములుగఁ జేసికొందును.

రద:—(స్వగతము) మంచి మార్గము నే త్రొక్కుచున్నాను. వీనికిఁ జారుమతియందు మఱింత మోహము గలిగించినగాని దారిద్ర్య దేవతనిప్పుడే తొలఁగించుకొందును. (ప్రకాశముగా) రాజా! సంగీతసాహిత్యములు స్తనములుగాఁగ భరతశాస్త్రము మెల్లమెల్లని నడలుగాఁగ దనకన్న సౌందర్యవతులు ముజ్జగంబుల లేరని పొగడఁబడుచుండి తదితర కళలెల్ల నవయవములుగా నుండ (చిత్తరువును జూపుచు) నీహృదయమును దొంగిలించిన యీ మత్తకామినియే మాయుపాధ్యాయు

దుష్ట:—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ చారుమతి మా యూరునను ఎన్న

రద:—ఏమి యిది. క్షణములో నింత దైన్యము నొందుచున్నావు.

దుష్ట:—కుమ్మరసారెలాగునఁ గాలచక్రి మొక్కపరి దిరుగుచుండ
దైన్యముగా నెట్లుండును.

రద:—ఎట్లు.

దుష్ట:—ఆ. తమ్ము గట్టియనుచు దయతోడఁ గలనైనఁ
బిలువకున్నఁగాని పేర్మినెడక
యున్న ననుసరించు చనయంబు దీనుని
వలెఁ జరించుచున్న వాఁడనుగద.

రద:—అవును నిజమే.

దుష్ట:—అట్టి మాయన్న దుర్మార్గులగు కొందఱ దుర్బోధలవలన
నన్యాయముగ దండింపఁ దలకొన్నవాఁడు.

రద:—(ఆతురతతో) అదెట్లు.

దుష్ట:—క. తనకరవాలము కేలగా
నొనరింపఁ దలంచి యుగ్రుఁడో యనఁ గ్రోధా
రుణితనయనుండగుచు నా
జ్ఞనొసంగె భటునకు రదనికానను బట్టన్.

రద:—పాపము శమించుగాక. సోదరుండనియైనఁ గనికరము లే
యెంతపని జేయ సాహసించెను- నీవు చాగునుతిం గోరితివ
తెలియలేదుగదా- దానికిఁ బ్రతినీ వేమి చేయఁదలంచితివి.

దుష్ట:—చేయుట కేమి గలదు. అతనిదిగదా యధికారము.

రద:—అట్లని తన ప్రాణములఁ గోల్పోదురా. ఏదేని ప్రతిక్రియ
వల్పి రానున్న బాధను దప్పించుకొనవలయుఁగదా-

దుష్ట:—నాకేమియుఁ దోఁచుటలేదు-

రద:— బాగుగా నాలోచించిన నెట్లు దోఁచకుండును-

దుష్ట:— నాకుఁ దోఁచిన విషయము దెల్పెదను విని యుక్తాయుక్తము లెఱింగింపుము. "తనకుమాలిన ధర్మంబు ధరణిఁగలదె" అన్నట్లు ప్రతివారికిని దమ ప్రాణము రక్షించుకొనుట ప్రధానము గదా! అందువలన నన్ను బంధింప నుంకట్టిన వీరసేనుని బంధించి పాతాళగృహమున నుంచుటయుఁ దక్కినవారలఁ జంపుటయు నాయుపకారము దొలంగఁజేయునని యెంచితిని.

రద:— అట్లు జరిగెనేని నీ శత్రువుల పన్నాగంబు వ్యర్థమగుట యేగాక మన ప్రాథమికోద్దేశ్యముగూడ ఫలించునని మానీయభిప్రాయము

దుష్ట:— అవును.

రద:— బాగుగా నాలోచించితివి కాని యిందొక సందేహము బొడముచున్నది. ఏమందువా చిరకాలము నుండియు పౌరులను తన బిడ్డలను బోల్కి రక్షించుచుండు వీరసేన మహారాజు గారిని బంధించినచో నెల్లవారును నీయందసూయఁ జెందుదురు.

దుష్ట:— దాన నాకు నష్టమేమి.

రద:— దాన నీకు రాఁబోవు కష్టము చెప్పనలవిగాదు. పౌరులందఱును రాజుగారి నతికష్టమునకైన విడదీతురు అదిగాక మీయన్న గారు నీపైన నిదివఱకుఁగల కోపమునకే గాక తనను బంధించి తివను క్రోధమునఁగూడ నిన్ను జంపఁగలండు. దానికన్న వేఱు కష్ట మేముండును.

దుష్ట:— అట్లయిన నమిత్రంబుగ వీరసేన మహారాజును యమలోకంబున కంపి చారుమతితోఁగూడ రాజ్యలక్ష్మిని పాణిగ్రహణము జేయుదును.

రదని:—(స్వగతము) ఓహో యీదురాత్ముఁడు ప్రాణహాత్యకుఁ గూడ వెఱవనట్లున్నాఁడు. వీఁడెంతకైన సాహసుఁడే వీని నీ ప్రయత్నమునుండి తప్పింపఁ జూచెదను. (ప్రకాశముగా) బాబూ లోకమునం దెవ్వరైన సోదరులయెడ గౌరవభావంబుఁ జూపుదురుగాని నిష్కరుణులై చంపఁజూతురా? పోనీ క్షత్రియునకు దోషంబు లేదందువా.

ఉ. పౌరుషశాలియైన నరపాలకుఁ డాజి నెదిర్చి భీకరా
కారమునన్ ద్విషత్ర కరకానసము న్దెగఁగూల్చఁ గావలెన్
నేరక యిట్టిధిన్ గడఁగి నిద్దురఁ గూరెడివారిఁ జంపఁగా
శూరులు మెత్తురే యముఁడు చూచి ♦ సహించునె మేలుగల్గునే!

అదియుంగాక

తే॥ ధర్మమును దాన నాల్గు పాదముల నిల్పి
జగము నేలెడిఁ తన యగ్ర జన్ముఁజంపెఁ
జెనఁటి యగుచును దొలి దుష్ట చిత్తుఁడనుచు
జనులు నిన్ బ్రువ్వఁ దిట్టరె సంతతంబు॥

కావున రణంబుజేసి శత్రువులఁ గూల్చుట శ్రేయంబగును. రాజ్యలక్ష్మియు నిన్ను వరించఁగలదు. మఱియు నీచరాచర ప్రపంచ ముండువఱకు నీయశము హరిశ్చంద్రాది మహీపతుల యశంబును గప్పియనింద్యమై యలరారఁగలదు.

దుష్టు:—కీర్తియేకాని యపకీర్తియేకాని రాజ్యముండనీ పోనీ ఏది ఎట్లైనను నా కపకారము జేయఁదలంచిన యీ దుష్టుఁ జంపుటొండె వీరసేనుని బంధించుటొండె కావలయును. ఈ రెండు పద్ధతులందు నీకేదిహితమో తెలుపుము.

రద:—ఈరెండు తెఱంగులకన్న వేఱొం డూహించఁగూడదా.

దుష్ట:—ఇవిగాక దేనివలనను నాయుద్దేశ్యము ఫలించదు.

రద:—అట్లయినచో కాలచక్రము తీరున నెల్లప్పుడును నడువదుగదా. ఏనాటికెట్లు నీబుద్ధి మారునో నీకును దెలియదు. అందువలన మీయన్నగారిని పాతాళ గృహమున బంధించి యెవ్వరికిని దెలియకుండునట్లు జేయుట మంచిది.

దుష్ట:—ఇదియే మంచి యుపాయము.

రద:—ఈపని యితరులకుఁ దెలియఁ దగినది కాదు. రహస్యముగాఁ జేయవలయును.

దుష్ట:—అవును నిజమే.

రద:—ఇందునీకు సాయమెవరు. మంచి సమర్థులు గావలయునే?

దుష్ట:—ఈవిషయ మిదివఱకు వీరకేతునితో నాలోచించియే యుంచితిని.

రదని:—మంచిపని చేసితివి. నీపంట బండినట్లేకాని నన్ను మాత్రము మరువవలదు.

దుష్ట:—అట్లు జరుగునని కలనేని తలంపకుము. (అనినిష్క్రమించును)

రద:—ఎంతలో నెంత జరుగవలసి వచ్చెను. అహా ఇరువురఁ జంపుటయు విష్ణ్వంశ సంభూతుఁడునగు భూపాలునధోలోకంబున బంధించుటయు సాధ్వీమతల్లిని జెఱపట్టుటయునా ఇందువలనఁ గలుగు పాప పుణ్యములు నేనుగూడ పంచుకొన వలయునేమో. అవును ధనముగదా యంతపని చేయించునది.

మ॥ చెడుత్రోవన్ నడపించు సాధుజనులన్ శిక్షింపఁగాఁ జేయుఁగా
రడవిన్ వాసముగూర్చు నిర్మలకులోద్య ద్వైభవంబెల్లఁ బో

కడ బెట్టున్ ధనప్రాణమేని విషువంగా బుద్ధి గల్గించునా
ప్పుడు గూడన్ దగదెట్టి వారికి ధనంబున్ గోరఁగానిమ్మహీన్॥

ఇట్లు చాలమార్లు నాకు నేను బుద్ధి చెప్పుకొనుచు మరల దీనిఁ గాంక్షించుచుంటిని. నాప్రాణము ధనము ధనమనియె యెగిరి పోవు నేమో.

(నిష్క్రమించును.)

తరువాత వీరసేనమహారాజు-ధీమంతుఁడు ప్రతాపుఁడు ప్రవేశింతురు

వీర—అమాత్యా! నాయీవిచారసాగర మపారముగదా దీని నెట్లు దరింపఁగలను.

మ. అరిగాపుల్ వినతాంగులై రథగజాశ్వానీకముల్గాన్కఁగాఁ
బరగింపన్ జతురబ్ధివేష్టిత మహాభాగంబు భోగంబుగా
ధరియింపన్‌గలవాఁడనై యకట నింద్యంబైన కార్యంబు సో
దరుఁడేసల్పఁగ మాన్పలేకిటుల వంతన్ జెందుచుంటిన్‌గదా.

ధీమః—దేవా! నన్నుఁగూడఁ దమసోదరుని విషయమైన విచారవ
గ్నిలేకయే దహింపుచున్నది. వీరసేనమహారాజుగారి తము
డిట్టి యకార్యములనల్పుచున్నాఁడనిన దిగంతవిశ్రాంతయశో
విశాలురగుఁ దమకీర్తి కెట్టికళంకముగలుగునోయని యనే
విధంబుల మంచిమార్గమునకుఁ గొనిరాఁ బ్రయత్నించితినికా
నాప్రయాసమెల్లఁ బామునకుఁ బాలుఁబోసినట్లుల విపరీతము
నయ్యెను.

వీర:—అవును దుర్జనస్వభావమట్టిదే.

చ. అరయఁ బరోపకారియగు నాతఁడు దుష్టునిఁజేరఁదీసి తా
స్థిరమతిమంచిమార్గము పదేశము జేసినసాధువానికో

ధరణిని వేపచెట్టునకుఁ దద్దయు జక్కరనీరు వోసినన్
జెఱకగునే స్వభావమగు చేదును వీడి యొకప్పుడేనియున్.

కావున నీ నీతియంతయు నాదుశ్చారిత్రునియందు మూసరక్షేత్రమందు జల్లిన విత్తులవలె వ్యర్థమగుటయగాక మీఁదుమిక్కిలియు నాతని యపకృత్యములకు వృద్ధినిచ్చుచున్నది.

తే. సన్నిపాతోపహతుఁడై యున్నవాని
కెలమి మృష్టాన్నమిడఁ దలకెక్కుఁగాక
యంకురమునకు నీరోసినటులు వాని
వృద్ధికిం గారణంబగునే తలంప.

నే ననేకవిధంబులుగ సామదానములచే బోధించితిని వినఁడయ్యె. నాయుపదేశమంతయు వానియెడ నరణ్యరోదనమట్లు లాభము గాదయ్యె. ఆదుర్మార్గుని కృత్యంబులఁ దలఁచిన నాహృదయము వేయి వ్రక్కలగుచున్నది.

సీ. లాతినాతులఁ గన్న నీతి యించుకలేక
బలిమిమైఁబడి చెఱఁబట్టుచుండు
సన్మార్గగాముల ఛాయ మైసోకిన
దయమాలి దండింపఁదలఁచుచుండు
నెదురయ్యెనేని యాఁకమపులనైనను
దృటికాలమును నహింసించుచుండు
బసిఁడిఁదాల్చిరయేని పసిబాలురనుగాని
విడక ప్రాణంబులఁ గెడపుచుండు

తే. సమలమగు రాజవంశంబునందుఁ బుట్టి
సద్గుణమొకింతలేక నీచతముఁడగుచుఁ

దుష్టచిత్తుండు చెనటులతోడఁ గూడి
కులమునకుఁ గళంకంబును గూర్చెడుగద.

మఱియు—

తే. కన్నవారలకన్న నెక్కుడుగ బేర్మిఁ
బ్రోవఁగాదగుఁ బౌరుల నేవగించి
యేచుచున్నాఁడు పాపియై యితఁడు నేను
సోదరుండనుచు నుపేక్షఁ జూచుచుంట.

అయ్యో పూజ్యమగు నారాజ్యమునకు దుష్టబుద్ధివలనఁ గలిగిన విపత్తునకుఁ బ్రతీకారమేమి చేయుదును.

ధీమం:—

ఉ. చేయునదేమి యీచెనఁటి సేతలు రోఁతలు గాఁ జెలంగి ఛీ
ఛీ యనిపించుకొందునె యిసీ మనపల్కిన పల్కులన్నియున్
హేయములయ్యెవానియెడ నేగతిఁ జూచినమంచిత్రోవకై
పోయెడివాఁడుగాఁడతఁడు భూవర యేటికిఁ జింతసేయుటల్.

తే. దండ్యులను గౌరవించి యదండ్యులైన
వారలను బాధలొనరించు ధారుణీశుఁ
డపయశమునొందు నరకంబునధివసించు
నాతనినుపేక్షఁ జూడ న్యాయంబె జగతి.

కావున నాతనివిషయమై రిత్తమాటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు,

సేవకుఁడు:—(ప్రవేశించి) మహారాజా! జయము జయము. ధనగుప్తుఁడను వైశ్యశిఖామణియు మఱికొందఱు పౌరులును దీనవదనులై ద్వారమునఁ దమ దర్శనమును గోరుచున్నవారు.

వీరసే:—(ఆదరముతో) సత్కారము ప్రవేశింపఁజేయుము.)

(పౌరులు ధనగుప్తుఁడును దుఃఖముతో ప్రవేశింతురు.)

వీరసే:—ధనగుప్తా! ప్రాతఃకాల చంద్రబింబమువలె నీముఖము వెల వెలఁబోవుచున్నదేల. కారణమేమి? (పౌరులఁ గాంచి) మీ కీ తీరనిదుఃఖమేలకలిగెను?

ధన—మహారాజా! మాకష్టము లేమని చెప్పఁగలము:

సీ. బలగర్వమున సురపఙ్క్తిఁ జెండాడిన
శూరుఁడౌ తారకాసురునికన్న
వేదముల్ దొంగిలి వెసనబ్ధిడాఁగిన
యనదయౌ సోమకాహ్వయునికన్న
ఇంద్రాణికై నం యమిీంద్రులపై నెక్కి
యూరేగినట్టి నహుషునికన్న
జ్యేష్ఠుని వంచించి క్షితినాక్రమించిన
కలితున్నాఁడైన పుష్కరునికన్న

తే. క్రుద్ధుఁడై పాపనిరతుఁడై క్రూరుఁడగుచు
సిరుల కాశ్రయమైన యీ పురమునందు
దుష్టచిత్తుండొనర్చెడి దుండగముల
నకట వచియింప నెవ్వారికైన వశమె.

పౌరులు:—మాంద్రారో నీకు దండాలు నేనేమ్. మమ్ము రచ్చించాలి సామో.

మంత్రి:—శాంతింపుఁడు శాంతింపుఁడు భయపడఁకుఁడు.

ధన:—(దైన్యముతో) మహారాజా! సహస్రభానుని కరంబులలోఁ బద్మవనమట్లు దేవర పరిపాలనంబున నేకోటింతయు నెఱుఁగక

సుఖంబుండు మాకెల్లలకు నేటికి మీ సోదరునివలనఁ గలుగు బాధలు చెప్పుటకు వలనుగాకున్నవి. తానును తన మిత్రము లును మా వాణిజ్యముల సాగనీయరు. మమ్ముఁ గాంచిన నాకొన్న శార్దూలము లట్లు పైఁబడి చావమోదుచుందురు మేమేదియేని మాటాడిన మాకొంపలఁ గాల్చుచుందురు అయ్యో రాజా! ఇఁకనైన మా కష్టంబు లీడేర్పుఁడు. తన భటులడిగినంత రొక్కమీయ లేదను రోషంబున నిదిగో మా పద్మసేన నెత్తుకొని పోవుటయగాక మా మేనల్లుని నిల్లు నిప్పంటించిరి.

వీర:—అకటా పౌరుల కెట్టి యిక్కట్లు వాటిల్లెను!

పౌరులు:— సామో యింక మేమీ వూళ్ళో కాపురాలుండి బతుక లేము. మా గొడ్లన్నీ దుష్టబుద్ధి బంటులకు బలై పోతున్నవి మాతోటలన్నీ పాడే మా గింజలన్నీ దొంగలపాలే అయ్యో మమ్ము రచ్చించండి. ఆడుసేసే పనులన్నీ పాడుపనులే. ఒక నాడా ఒకపూటా ఎంతకాలమని ఓర్చుకుంటాము.

ధన:—దేవ! మఱియొక విన్నప మాలింపుఁడు.

ఆ. కూడు నిద్దురయును గొఱయయ్యె ప్రజలకుఁ
గొల్లు గట్టివేసి కొనఁగవలసె
నహహా యెటులఁజెప్ప దాతని కృత్యముల్
గాంచితీరవలయుఁ గానితండ్రి.

వీర:—ధనగుప్తా! ఇఁకమీఁద నసుజుఁడనియైనఁ దలంపక లోక కంటకుఁడగు దుష్టబుద్ధిని శాసించి మీవెతలఁ బాపెదను దుఃఖింపకుఁడు.

ధన:— తండ్రీ! మాకష్టములఁ బాపి రక్షింపుఁడు.

పౌరులు:— దొరా మమ్ము రక్షించండి (అని ధనగుప్తునితో విమ్రక్రమింతురు.)

పరసేన:— అమాత్యా వింటివిగదా దుష్టుని కృత్యములు. మనముపేక్షించిన కొలఁదియు వాఁడు మితిమీఱు చున్నవాఁడు.

తే. తనచెలిమికాండ్రకు స్థానితనకుఁగాని
యెటులుదోఁచెడు నయ్యది హీనమైన
మంచి చెడుఁగుల గణియింప కించుకేని
యుచిత కార్యంబు గతినల్పుచుండు నహహా!

తే. పేరునకుఁ దగినట్టులు క్రూరుఁడగుచుఁ
జిన్న పెద్దల నరయుక పిదపవోలెఁ
గనుఁబడినవారి నెల్ల నొక్కరినిగూడ
విడక బాధించుచుండు నెప్పుడు నతండు

కావున నాతని విషయమేమందువు.

ప్రమం:— దేవ! అనుటకేమున్నది.

ఉ. పౌరుల పాలిమృత్యువలెఁ బాపమునే నతతంబుఁగోయు నా
క్రూరు నుపేక్షసేయ కిభకోటి పదాహతి మ్రగ్గఁ జేయుటో
వారక యుష్మదీయ కరవాలమునన్ దెగవ్రేయుటో తగుఁ
మీఱిన కూర్మిచే విడుతుమేని మఱింత దురంతమయ్యెడిన్.

అని నేను తమతో నిన్నటి దినమున విన్నవింప నల్లెయని తమరు ప్రతాపునకాజ్ఞ యిచ్చితిరిగదా.

పరసేను:— అవును నిజమే రాజ్యంబునకుఁ గలిగిన విపత్తునుగూర్చి వ్యగ్రమనస్కుఁడనగు నాకు జ్ఞాపకము లేదు. (ప్రతాపునిజూచి)

ఓయీ నేఁడే దురాత్ముఁడగు నాతని బంధింపుము. తరువాతి యాలోచింతము.

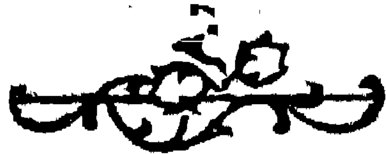
ప్రతాపు:—చిత్తము. ఏలినవారి యాజ్ఞ.

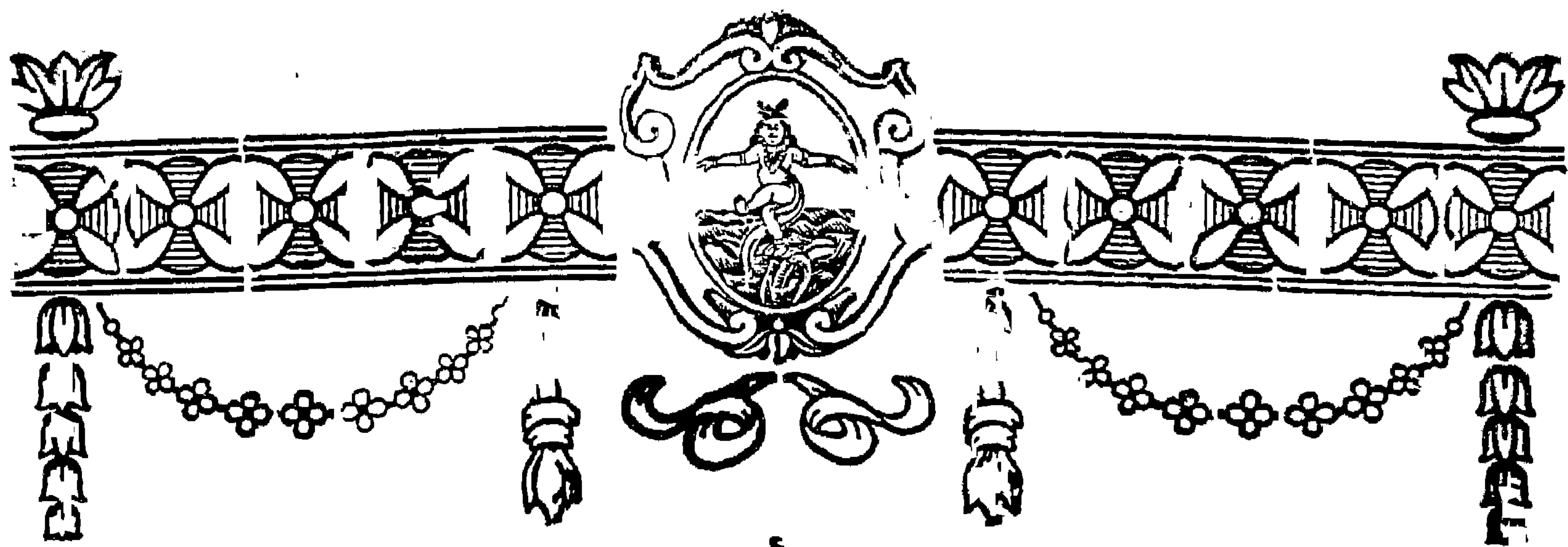
ధీమం:— దేవ! ఇప్పటికిఁ జాలప్రొద్దయినది. నేటితో నీసభ చాలించుట కానతీయుఁడు.

వీరసేన:—అట్లే కానిమ్ము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

మీనాక్ష్యైనమః

విషాద కనకతారీయము.

ద్వితీయాంకము.

చారుమతి ప్రవేశించి

చారుమతి:—(అంజలిబట్టి)

ఉ. నీవకదా సమస్తధరణీతలమున్ సృజియించి పిమ్మటన్
బోషింపఁగ నేర్చి యంతమును బొందఁగఁ జేసి వెలుంగు దేవతా
జీవనకారణీ సకల శిష్టజనావని పావనీ యిఁకన్
దావకపాదపద్మములె దన్ భజియించెదఁ గాళికేశ్వరీ.

తల్లీ జగదీశ్వరీ ! సకల చరాచర లోకంబుల కాధార భూతవై చంద్రశేఖరు నర్ధాంగమలంకరించిన నీసేవావకాశము గలిగినందుకు నేనెంతయు ధన్యురాలను. అనయంబును త్వదీయ పాదకమల ధ్యానచిత్తనగు నాకుఁగలనేని నీపవిత్రనామంబు విస్మృతి గలుగున

ట్లుచేయక జగన్మాతవగు నీదాసురాలిని రక్షింపుము. నిఖిల రాజశేఖర సమర్పిత దివ్యమణిభూషణానేక సహస్రసంశోభిత స్వాంతుండగు వీరసేనమహీపతి కర్ధాంగినగుట నీకృపావిశేషంబున నేకదా! తడవు కాలము పుత్రసుఖ సందర్శనాభిరతిచే జింతించుచు సాటివారలలో దీనులమై చరించు మాకు బిడ్డలుదయించి సంతసముగూర్చుట నీ నామస్మరణముకతనంగదా ఈనాటివఱకెట్టులు నను గంటికెప్పవలె గాపాడుచుంటివో యటులే యింకమీందగూడ రక్షింతువని నమ్మియున్నదాన. (వెనుకకుంజూచి) ఈనాండేలొకో నామనోవాంఛ డింతదనుక వచ్చినట్లుగానరాదే. కారణమేమైయుండును. (ఆలోచించి) అవును మరచితి. కడచినరాత్రి దుష్టబుద్ధి పద్మసేనయను కన్నియ నెత్తుకొనిపోయెనని ధనగుప్తుండా ఘోరకృత్యము మహారాజుగారితో విన్నవించుటకై చనుచుండునప్పుడు గాంచిన నాచెలి యిప్పుడేకదా చెప్పినది. పాపము పద్మసేన కెట్టియిక్కట్టువచ్చెను.

మ. నిరతంబున్ ఖలమైత్రిచేత మదినింతే నిక్ విచారింపకన్
దురితంబుల్ బొనంగించుచుండు ననుజన్మున్ మంచిమార్గంబునన్
నరిజేయన్ గృషి చేసిచేసి విఫలస్వాంతంబునన్ రాజశే
ఖరుం డున్నాండు కృశించుచున్ గటకటా కర్తవ్యమింకెద్దియో!

యాదవకులంబున ముసలంబువలె దుష్టబుద్ధి మాకులంబునం బుట్టి పూర్వులకీర్తిని జెఱచుచున్నాండు. హావిధీ! ఎట్టి పవిత్రమగుకులంబున నెట్టివానిని బుట్టించితివి!

చ. జలనిధిం బాడబంబటులు జంద్రుకరంబులలోం గళంకముం
బలె నగరాజుపై తుహినబంధమురీతిం బవిత్రమైన మా
కులమునకిట్టి దుర్మతిపెఁగూర్చి కళంకము దెచ్చిపెట్టితే
జలరుహనాభ పూర్వభవసంచిత మెవ్వరికైనం దప్పునే.

(ముందునకుఁజూచి) అదె నాజీవితేశ్వరుఁడు వచ్చుచున్నవాఁడు.

తే. చలదుడుపరీతమగు శరచ్చంద్రబింబ
మటులనలరారు విభుని యాస్యంబదేమొ
అకటనీహారకణ పరివ్యాప్తమైన
పద్మముంబలె స్విన్నమై ప్రభనుదక్కె.

ఎర:—(విచారముతోఁ ప్రవేశించును)

చారుమతి:—ప్రాణేశ్వరా! నానమస్కారముగొనుఁడు,

ఎర:—మనోహారీ! నీకుశుభమగుఁగాక.

చారు:—నాథా! కృష్ణపక్షపుఁ జంద్రబింబమట్లు మీ వదనంబు తేజో విహీనమైయున్నదేల?

ఎర:—(పలుకకుండును)

చారు:—(స్వగతం) కట్టా! ఎట్టియిక్కట్టులు గల్గినను ధైర్యంబుజెడక నన్నుగాంచినంత నెంతోసంతోషంబున దరహాసముగావించు నామనోహరుఁడేలొకో పిలచినను బలుకకవదనంబున తనవిచారంబును సూచించుచున్నాఁడు. కారణమెద్దియోకదా. (ప్రకాశముగా) నాథా పలుకరేల (అని కౌగిలించుకొని)

తే. సాధుజనులనుగాంచిన శాంతరసము
వైరిసంతతిగనుగొన్న వీరరసము
కరుణననుగన్న వేళ శృంగారరసము
గురియుముఖమేలవమిడించుఁ గరుణరసము.

ఎర:—దేవీ! ఏమని చెప్పఁగలను.

క. అనుచరుఁడై యెవుడేపని
నొనరింప నన్నుజ్ఞ శేతు నుచితమనుచునా

(4)

(ముందునకుఁజూచి) అదె నాజీవితేశ్వరుఁడు వచ్చుచున్నవాఁడు.

తే. చలదుడుపరీతమగు శరచ్చంద్రబింబ
మటులనలరారు విభుని యాస్యంబదేమొ
ఆకటనీహారకణ పరివ్యాప్తమైన
పద్మముంబలె స్విన్నమై ప్రభనుదక్కె.

ఎర;—(విచారముతోఁ బ్రవేశించును)

చారుమతి:—ప్రాణేశ్వరా! నానమస్కారముగొనుఁడు,

ఎర:—మనోహరీ! నీకుశుభమగుఁగాక.

చారు:—నాథా! కృష్ణపక్షపుఁ జంద్రబింబమట్లు మీ వదనంబు తేజో విహీనమైయున్నదేల?

ఎర:—(పలుకకుండును)

చారు:—(స్వగతం) కట్టా! ఎట్టియిక్కట్టులు గల్గినను ధైర్యంబుజెడక నన్నుగాంచినంత నెంతోసంతోషంబున దరహాసముగావించు నామనోహరుఁడేలొకో పిలచినను బలుకకవదనంబున తనవిచారంబును సూచించుచున్నాఁడు. కారణమెద్దియోకదా. (ప్రకాశముగా) నాథా పలుకరేల (అని కౌగిలించుకొని)

తే. సాధుజనులనుగాంచిన శాంతరసము
వైరిసంతతిగనుఁగొన్న వీరరసము
కరుణనుగన్నవేళ శృంగారరసము
గురియుముఖమేలవహించుఁ గరుణరసము.

ఎర:—దేవీ! ఏమని చెప్పఁగలను.

క. అనుచరుఁడై యెవ్వుడేపని
నొనరింప ననుజ్ఞ శేతు నుచితమనుచునా

సీతవాలంబున దుష్టచిత్తుఁడువధించెన్ మచ్చుహృద్రిత్నమీ
గతియౌనంచు నెఱుంగనైతి నకటా కళ్యాణిమెట్లోర్చెదన్.

చారు:—(స్వగతము) ఔరా దుర్మార్గా! ఎట్టి ఘోరకార్యంబులాచ
రించుచుంటివిరా. ఇట్టిభూతహింస నిన్నువెన్నంటి సంహరింపక
విడచునా. (ప్రకాశముగా) నాథా! "విపదిధైర్యమథాభ్యుదయే
క్షమా" అనుమాట మీరెఱుఁగనిదికాదు. ధైర్యమునుఁబూ
నుఁడు. మనయదృష్ట మీనాటికిట్లైనది. దైవయోగంబున కెవ
రేమిచేయగలరు.

వీరసే:—అవును నీవన్నది నిక్కువమే. అయినను నిష్కారణంబుగ
నిట్టి యకృత్యంబులు జరుగుచుండఁ జూచి సహించుటకష్టము
గాదా. ఇప్పుడు వారలఁజంపిన వాఁడు రేపట నన్నుమాత్రము
విడచునా?

చారు:—నాథా! అటులెన్నటికినిజొరఁగదు. మీనోటవచ్చు నమంగ
ళవాక్యములు నాకుఁ గర్ణకఠోరములుగ నున్నవి.

వీరసే:—దుర్మార్గుఁడగు నాసోదరుని కృత్యంబులఁగాంచిన నాకీప్రాణంబు
లపై యసహ్యముగలుగుచున్నది. నామిత్రులనెడఁబాసియాత
నుపుతోనుండ నేమిఫలము.

చారు:—మనోహరా! లోకంబున నెవ్వరయిన విధివశంబునఁ జచ్చి
నవారలకై బలవంతముగఁజత్తుమను వారుందురా? జీవహింస
యకార్యమని మీరెఱుఁగరే.

ఆ. బ్రహ్మహత్యయును గోమాంసభక్షణంబు
ప్రాణహింసయును స్వర్ణచౌర్యంబు మొదలు
గాఁగల యకృత్యములు నరకమునఁద్రోయు
ననుచు పెద్దలువచియింప వినఁగలేదె.

(తరువాత కనకశేఖరుఁడు ప్రవేశించును.)

కనక:—ఆఁ అదిగో నాయనగారివదన మెంతవిచారగ్రస్తమైయున్నది.

మ. రణరంగంబునఁ జుట్టుముట్టియు రిపువ్రాతంబు పెల్లార్చి బా
ణగణముల్ పైఁబడఁగించుచో నయిన ధైర్యంబూని వర్తించుఁడా
నణుమాత్రంబును జెన్ను లేక తుహినవ్యాప్తేందు బింబంబటుల్
గణియింపన్ బడుచున్న దేలొకో జగత్కల్యాణు మోమియ్యెడన్.

(ఆలోచించి) అవును కులనాశకుండగు దుష్టబుద్ధిచేయు దుండగములఁ దలంచి నాయనగారు చింతానిమగ్నులై యున్నారని యిప్పుడేగదా మాభగిని తారావతి చెప్పిపోయినది. దుష్టబుద్ధి యకృత్యములకు సహింపలేక పౌరులు నాయనగారితో విన్నవించుకొన దుష్టశిక్షా దక్షుఁడగు మామకపిత తమ్ముఁడయ్యునైనఁ గనికర ముంచక యామదాత్ముని బంధింపుఁడని మంత్రి సేనాపతుల కాజ్ఞ యిడినంత మెట్టులో దాని నెఱింగియాక్రూరుఁడు నిద్రించు మంత్రిచమూ పతుల జంపెనట. కట్టా యెంతమోసము సంభవించెను. ఇంకనైన నాకుటిల స్వభావుని దండింపవలయును. లేకున్న మితిమీఱి సాధ్యుఁడుగాఁడు—అదే నాయనగా రమ్మగారితో నేదియో ముచ్చటించుచున్నారు. (సమీపించి) తలిదండ్రులారా! నమస్కరించెదను.

చారు:—నాయనా! ఇటురమ్ము (అని కౌఁగిలించుకొనును.)

కన:—(తండ్రినిఁజూచి)

తే. అనుజునెడఁ గూర్మిచేత రాజ్యమున కెల్లఁ
గీడొనర్చుచు నుండినఁ గూడ నిటులఁ
దమకుపేక్షించి యుండఁగఁ దగునె ప్రజల
కష్టసుఖములు మనయవిగావె తండ్రి.

వీర:—(ఆశ్చర్య దైన్యములు ముఖమున నటింప) నాయనా నేనేమి చేయఁగలను. ఆతఁడు దుర్మార్గుఁడుగదా.

కనక:— చేయుట కేమున్నది.

మ. తన యిల్లాలయినన్ సుతుండయిన మిత్రంబైన నాచార్యుఁడై
ననుదమ్ముండయి యుండినన్ దుదకుఁ బ్రాణంబైనఁబోనాశిలో
కనికాయంబులకున్ సుఖంబు నలుపంగా యోగ్యమౌగాక నెం
దునకున్ జాలని బీదవోలె మదినెంతో చింతిలన్ గార్యమే.

చారు:—ఏమీ నాబిడ్డని పౌరుషము యోధాగ్రేసరులవోలె ధైర్యమునఁబల్కుచున్నాఁడు రత్నాకరుని గర్భసీమ నుదయించిన చంద్రుఁడులోలె నాహ్లాదకరుఁడగు వీనిపల్కులకు నాకెంతయో సంతసము గల్గుచున్నది.

వీర:—(చారుమతినిగాంచి) దేవీ ! చూచితివా యీకుఱ్ఱవాని సాహసంబు పదియేండ్లయిన సంపూర్ణముగ లేని నాముద్దులపట్టి మాటలకును దుష్టబుద్ధి యొనర్చు ఘోరకృత్యములకును

తే. అర్కుఁడుదయింప నస్తమయంబుఁ జెంద
జలజమునకే యవస్థలు సంభవించు
నాయవస్థలు రెండొక్క యదను నందె
కాంత నావదనంబునఁగానఁబడెడు

(కనకశేఖరునిజూచి) నీ ధైర్యమునకుసంతసించితిని. అయినను నా యిప్పటి యవస్థఁగన్న వెనుకనుయ్యియు ముందు జెఱువునన్నట్లున్నది.

కనక:—తండ్రీ ! కులనాశకుఁడగు వాఁడెవఁడైన నేమి యవస్యంబు వధ్యుఁడేయగు మీకాదుర్మార్గునందు మోమోటముండెనేని నా కానతిండు.

వీర:—కుమారా! నీవు పసివాఁడవు. విశేషించి లోకజ్ఞానము లేని వాఁడవు. అందువలనఁ దోఁచినట్టులఁ బల్కుచుందువు. ఇప్పు డాదుష్టుఁడు వధింపఁ దగఁడు.

కనక:—ఎందువలన.

వీర:—తాఁ జేసిన కార్యము నింద్యమైనదిగాన దానివిషయమై నేనే మైనఁ దన్ను దండింపఁ దలఁకొందునేమో యని యతఁడు జాగ్రతగ నుండును.

కనక:—అయిన నాతని విషయమై యుపేక్షాభావమేనా?

వీర:—కాదు సమయ మపేక్షించెద.

కనక:—తమచిత్తమట్లు గానిండు. నేనిఁక నావనికై యరిగెద.

(అని నిష్క్రమించును.)

వీర:—జీవితేశ్వరీ! నేఁడా దురాత్ముని గూర్చి విచారించుటవలన నాకుఁ దీరని శిరోవేదన గలుగుచున్నది. కావున శయనించెద. ఇప్పటికే చాల రాత్రి యయినది. నీవును నీ శయ్యాగృహమున కరుగుము.

(అని శయనించును జారుమతి నిష్క్రమించును.)

దుష్టమతి:—(ప్రవేశించి) నా కాజన్మ శత్రువులై యహరహంబు నాయన్నతో నా నేరములఁ జెప్పుచుండువా రియుపుర వీరకేతువు సామర్థ్యమున యమలోకమున కనిపితిని. ఇఁక మీఁద వీరసేనుని కారాగృహమున బంధించవలయుఁగది. (నలు వంకలఁ జూచి) ఆభీతుఁ డిందెచ్చటను గానవచ్చుటలేదు. ఒక వేళ నాయత్నమెఱిఁగి పారిపోయి యుండఁడుగదా. (దల కంపించుచు) ఏమీ నాకుఁ జిక్కక పోనేర్చుఁగా నామనస్సు

నకు గతియగువాఁడీ పదునాల్గులోకములలో నెందుఁ దాఁగినను బ్రతుకనేర్చునే—(వెతకి వీరసేనుని గాంచి) ఓహో యిక్కడనే పడి నిద్రించుచున్నవాఁడు నా పరిశ్రమ మూరక పోవునా? (దగ్గఱకుఁ బోయి కత్తి నెత్తి) వీని నీ తీవ్రాసిచేతఁ బెద్ద నిద్దుర నొందింతునా! (వెనుకకుఁ బోయి) కాదు కాదు. కాలచక్ర మెప్పటి కెట్లు దిరుగఁగలదో. పోనీ పాపము. అగ్రజుఁడు కదా. విడచిపోయెదను. నాపై కొండెములఁ జెప్పు ముండకొడుకులఁ జెండితినిగదా? ఇఁక నా నేరము లితని కెవరు చెప్పఁగలరు. (ఆలోచించి) బాగు బాగు. మంచి పనియే. వీని విడచితినా నాకష్టమంతయు వ్యర్థమే. ఈనఁగాచి నక్కలపాలు జేసినట్లగును. నా మొదటి యుద్దేశ్యము చారుమతిని గూడుటకదా. అది యెట్లు సంభవింపఁగలదు. కావున వీరకేతువు నుడివినట్లుఁ జేయుటయే మంచిది.

(అని వీరసేనుని బంధించును.)

(పిమ్మట తెఱపడును.)

(తెఱలో) తే. నిలు నిలుము పోకుపోకుమో నెలఁత నీవు
నీకు రక్షకుఁ డెవ్వఁడీ లోకమందు
నా పరిశ్రమమది చెడునా తలంప
వంట యింటి శశంబెట్లు బోఁగలదు.

చారు:—(దుఃఖముతో ప్రవేశించి) ఓ దీనరక్షకులారా! ఆర్తపోషకులారా! భూతదయాపరులారా! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

ఉ. ఏనొక దీనురాల దురదృష్టవశంబున దుష్టబుద్ధికిన్
లోనయితిన్ గృపారసవిలోకనముల్ జెలువార నిప్పుడో

హానక్షత్రచంద్రులార సుగుణోదధులార మునీంద్రులార న
న్మానముతోడ మీరలయినన్ నను దగ్గఱఁదీసి బ్రోవరే.

తే. నగములార మహీజపన్నగములార
యక్షులార శ్రితావనదక్షులార
క్రూరుఁడగు దుష్టచిత్తుని బారినుండి
కావరే మీరలైన సద్గరుణతోడ.

అక్కటా యీ మహారణ్య మధ్యంబున నాకు దిక్కెవ్వరు. ఎంత విలపించినను నన్ను రక్షించు పుణ్యాత్ముఁ డొక్కఁడును గానరాఁడు గదా. అయ్యో యిట్టి విపత్తు కలుగునని యెన్నఁడైనను దలంచితినే. దైవమా! యెంతలో నెంతఁ జేసితివి. బాలచాపల్యముననైనఁ బసుల దుఃఖపెట్టి యెఱుఁగనే అట్టి నాకీభరింపరాని వెత గల్గింపఁబాడియే. హా దుస్స్వప్నమా! ఎంత పనిఁ జేసితివే. క్షణమాగిన నీకు శాంతిఁ జేయించుదునుగదా. ఇంతలోనే త్వరపడవలయునా ఎన్నఁడును నీ సామర్థ్యము నాకెఱింగింప నదను దొరకనందులకా, తెలివాచి యీ పనిగావించితివి. హా మృత్యువా! నీవైన దయఁదలఁచి యీ దరిద్రదేవతను మ్రింగివేయరాదో నాకీతీరని యిడుములఁ గల్గించిన నేమిలాభము. జగదీశ్వరీ కాళికా! నిన్ననేగదా నీసేవఁజేసి వేఁడుకొనినది. అప్పుడే నాపైనేల రోషము గలిగెను.

[అని మూర్ఛపడి కొంతవడికిఁ దెలిసి

తే. నిస్సపత్నుండగుచు ధరణీతలంబు
సౌఖ్యముగనేలు నారాజచంద్రునకిలఁ
బత్నినై పుట్టి యొక్కని భాగ్యకతనఁ
బడఁగరానట్టి కష్టముల్ బడఁగవలసె.

ఆహా! యీ మహాటవి సంచరించు క్రూరమృగ మేదియైనను నన్ను మ్రింగిన బాగుండునుగదా. (సముద్రమును గాంచి) ఓరత్నాకరా! సకలలోకాధార! నీవు దక్క నాయాపద దప్పింప నెవరుఁ గలరు. నీదరి జేరితి రక్షింపుము.

చ. మనుజనకాత్మజా విరహమూర్ఛితుఁడై యెదఁ గుందుచుండు రా
మునకుఁ బథంబుఁ జూపి యశమ్మున్ గొనినట్టి జగన్నుతుండవో
యనఘ యనాథనై యిటుల నన్యుని బారికిఁ జిక్కి చింతలన్
మునిఁగిన దీనురాలనను బ్రోవఁగ రావది యేల నక్కటా.

రమాజనకుండవగునో మహానుభావా! నామొరాలకించి నన్ను రక్షింపుము (కొంచెమూరకుండి) జగదాధారుఁడగు నారాయణునకుఁ గన్యాదానము గావించిన పవిత్రమూర్తివే మహేంద్రుని బారికి జిక్కి వెతగుందు మైనాకుని గాపాడిన యుత్తముండవే అట్టినీవీ దురదృష్టవంతురాలిని రక్షింపభారమా తండ్రీ!

(నిలునిలు పోకుపోకు అను నొకటి పద్యమును జదువుచు దుష్టబుద్ధి ప్రవేశించును.)

చారుమతి:—అక్కటా దైవమా! ఇంతటనైన నన్నీ దుష్టుఁడు విడచునట్లులేదే.

చ. నిరతజితారియాదధరణీ నేతకు ముద్దులకాన్పుగా శుభా
భరణకు భూమిదేవికి సపత్నిగఁ బుట్టి సభక్తి నామహే
శ్వరు చరణారవిందముల సంతతముఁ భజియించు నాకు దు
ర్మరణముగల్గునట్టులుగ వ్రాసితె హా విధి ఫాలమందునన్.

(అని సముద్రమునఁ బడఁబోవును.)

దుష్టబుద్ధి:—(అడ్డమువచ్చి) ఏమె నీ గయ్యాళితనము నీ బెదరింపులకు

వేఁడికొందు ననుకొంటివా అట్లైన్నటికిని దలంపకుము. నామాట వినుము. (అని లేవఁదీయును.)

చారు:—(లేచుచు) హా జగదీశ్వరీ! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

దుష్టబుద్ధి:—తరుణీ! ఈవృథా కాలక్షేపముచేత నన్నాయాసము బెట్టనేల (అని పట్టుకొనఁబోవును)

చారు:—(తప్పించుకొని స్వగతము) అయ్యో దైవమా! ఇంతట నైన నన్ను విడువక మఱియు నేమిజేయఁ దలఁచితివి. కలనైన బరపురుషుని మోముఁ జూడనొల్లని నాకీ భుజంగుచే బాధగలుగునట్లు జేయ నేమిటికి (ప్రకాశముగా దుష్టబుద్ధిఁ జూచి) అయ్యా పరకాంతలను బలిమిని జెఱబట్ట మీవంటి యుత్తమాన్వయులకుఁ జెల్లునా

దుష్ట:—ఓసీ! ఎంత గయ్యాళివే పరకాంతనని పల్కినంత విడుతునా నీ వెవతవైన నేమి.

చారు:—అయ్యో పరకాంతాభిరతి దోషావహము పెద్దలు నుడువ వినవా!

సీ. గురుపత్నితో రతి కూడ నబ్జారికి
ఘనతరంబగు కళంకంబుగల్గె
సీతామహాదేవి జెఱగొన్న రావణు
కులముని శ్శేషమై కూలిపోయె
గౌతముపత్నిపైఁ బ్రీతిఁ జెందిన శచీ
కాంతుని మేనసహస్రములు భగము
ద్రౌపదిఁగూడ యత్నంబొనరించిన
సింహబలుని పేరు శేషమయ్యె

గీ. బృందయో మైత్రిగాంచి గోవిందుఁడహహా
యెన్నియో జన్మములు ధాత్రి నెత్తినాఁడు
కానియివ్వరికిని బరకాంత యెపుడు
కోరఁగా రాదు కలనైన క్రూరచిత్త.

దుష్టబుద్ధి:— (తనలో) ఏమీ నీవు పరకాంతవా? నీతోఁ గలసిన నాకు దోషమా పాపము నానేమమునకే చెప్పుచుంటివిగాఁ బోలు కనుకనే యిట్లు గావించితిని. (ప్రకాశముగా) తరుణీ నీకుఁ దోఁచినట్టులుగఁ బల్కి నన్ను నమ్మించి పారిపోఁజూచితివి. నీ వెన్ని భంగులఁ దప్పించుకొన యత్నించినను సాగదు. వారివారి ప్రారబ్ధమునఁ జెందుదురుగాని యన్యకాంతలఁగలసినంతఁజెడిపోరు. ఇటువినుము.

సీ. మేనకా సమరతిఁ బూనికగాఁ జేసి
ఘనతఁ గోల్పోయెనే గాధిపట్టి
దాశకన్యాకేళిఁ దమిఁదీర నొనరించి
రహిఁ జెడినాఁడె పారాశరుండు
పరమపావనియైనఁ భాగీరథినిగూడి
చింతల నొందెనే శంతనుండు
అంబాలికా సంగమంబును గావించి
వంశంబునిల్పఁడే వ్యాసమౌని

మఱియు.

తే. మును పెంద తెందఱో మూఁదకాంత
మొదలుగా గలవారలే ముఖ్యమనుచు
నన్యకాంతలఁగూడి రనంగలాతి
వారిగణియింపఁగాఁ నేల వనిత యిపుడు

వున నీ యుపన్యాసముల విడచి నాదయకుఁ బాత్రమవు

గమ్ము (అని దగ్గఱకు బోవును)

చారు:— తండ్రీ! నన్ను ముట్టరాకుము. నిగ్రహానుగ్రహసమర్థు లగు నీవుచెప్పినవార లెంతకైనఁ దలుదురు. వారెల్లరోకో ద్ధారకమహాకార్యోద్ధరణమునకు సంచరించిరిగాని కామాసక్తింబున గాదు. పులిఁజూచి నక్క వాతవేసికొనినట్లు వారినిజూచి మన మాచరింపఁదగునా. నీవెంత వానికిఁ గావలయునన్న దివ్యకాంతలనైన మించెడు బోటులు దొరకరా! అనాథనై దిక్కులేక దిక్కుటెల్లు నీశోక సాగరంబున మునిఁగిన నన్నేలగోరెదవు.

నష్టు:— కాంతా! ఎందులకీ యసత్యములగు ధర్మశాస్త్రముల నా మోలి విప్పెదవు ఇవియన్నియు ముదిమిచే మతిచెదరిన ఛాందసులచేఁ గల్పింపఁబడినవి. కాని వేఱుగాదు. అట్లుగాక నిక్కువములని తలంతువా ఆధర్మశాస్త్ర రచయితలేవన పాషాణంబు భక్షులై యరణ్యములందు ముక్కు మూసికొని యనేక విధంబులగుఁ దపంబులు సల్పినా ముదుసలి తపసులె యెంతయునో సుందరాంగులఁగూడి సురత క్రీడల నోలలాడిరి గదా. అదేమనినచో వారు సమర్థులు మన మసమర్థుల మనియు శ్రీరంగనీతుల దిద్దెదవు. నిన్నే మన వలచును.

చారు:— (తనలో) అకటా యీ దుర్మార్గున కెన్ని హితోపదేశ వాక్యములు చెప్పినను బూడిఁబోసిన నేయివలె వ్యర్థమగుచున్న వే. ఇఁకేమి సేయఁగలను. (ప్రకాశముగా) అయ్యా నావిన్నప మాలింపుము.

ఆ॥ పోరు దూరమయ్యెఁ జేరువయ్యెను సామి
పతినశించెదుఃఖ మతిశయించె

నిట్టి నన్నుగోర నేమి సౌఖ్యంబగు
వలయునేని తగినవారు లేరొ.

దుష్టబుద్ధి:—తరుణీ! నీకీ విరక్తి యేమిటికి నాతోడఁ గలసి సకల సౌఖ్యంబులఁ జెందరాదా నిష్కారణంబుగఁ (ప్రాణములేల హింసింపఁ జూచెదవు ఆనాఁడు మీతండ్రి) చాటిన స్వయంవరమున నిన్నుగాంచినది మొదలు నేటివఱకు నీసుందరవదనారవిందము గాంచవలయునను గుతూహలమున నుంటిని నాకష్టము వృధా చేయకు.

చారు:—దురాత్మా! ఎంతజెప్పినను వినక యవాచ్యంబులనే బల్కుచుంటివిగా (అని కోపముతోఁ జూచును.)

దుష్ట:—(ఆశ్చర్యముతో) ఓసీ! నీచురాలా! ఏమని పల్కితివి. నీయిష్టముగా నడచుకొన వలయునని యుపేక్షించిన కొలంది నన్ను దృణమున కన్న నీచముగఁ బల్కుచుంటివి.

మ॥ అతివా యేటికి నాకుఁ జెప్పెదవు నీకై మంత్రివర్యుఁ జమూ
పతినిఁ జంపి జగత్ప్రసిద్ధుఁడగు నీప్రాణేశ్వరుఁ నేఁడు దు
ర్గతి పాల్సేసితి నేమిచేయువలె నింకఁ నన్నుమోసింపకే యే
గతిఁబోనేర్తువె వాఁడు దిక్కగును సౌఖ్యంబెచ్చటఁ గల్గెడుఁ

చారు:—ఆ॥ నాకనిత్యమైన లోకంబు పైగాని
యాత్మపైనఁగాని యాశ లేదు
వ్యర్థముగను నేఁడ వాచ్యముల్ బలికినఁ
జంపకయ్య ముప్ప్న చచ్చియుంటి.

నాయనా! లోకంబున మదోన్మత్తులై కన్నుఁగానక పరకాంతలఁ జెఱఁబట్టు దుష్టుల శిక్షింపఁదగిన నీవంటి పుణ్యులకు వావి వరుసలు విచారింపక పతివియోగంబున వెతనొందు నాబోటియబలలఁ

గామింపఁ దగునా దేహంబు రోసి మృత్యుముఖమునఁ బడుటకై లేచియున్న నా వలన నీకేమి సౌఖ్యము గలుగఁ గలదు.

దుష్టబుద్ధి:— (స్వగతము) ఏమి యీ టక్కులాడి నేనెంత సామము చేతఁ జెప్పినను వినకున్నది. (ప్రకాశముగా) కలికీ! ఇఁక నా మాట వినుము చెడిపోకుము ఆసేతు హిమాచలమువఱకు దుష్టబుద్ధియని సార్థకనాముఁడనైన నాబారినుండి నిన్నురక్షించు వాఁడు లేఁడు. నాకుఁ గోపము దెప్పింపకుము.

చారు:— సీ॥ నాప్రాణ వదమైన తల్లిదండ్రులఁ జంపి
యేపాటియశము గడించినావో
స్వామి హితుండైన ధీమంతుఁ బోకార్చి
యేపాటి యశము గడించినావో
అపమానశూరుఁడౌ నాప్రతాపునిగూల్చి
యేపాటియశము గడించినావో
శాంతస్వభావులౌ సాధులహింసించి
యేపాటి యశముగడించినావో

తే. అనదనై దిక్కులేకయున్నట్టి నన్ను
జెండియేపాటియశమె గడింతుగాక
యేమిజేయఁగనేర్చెదు హీనచరిత
చావునకు రెండుచావులు జగతిగలవె.

దుష్ట:— ఓహో ఎంతవైరాగ్యముతో బల్కుచుంటివి. బ్రతుకనేర్చిన దానవే. (తనలో) ఈకాంత నే నెంతజెప్పినను జెడచెవినిబెట్టి ప్రాణత్యాగమునకైనఁ దెగించుచున్నది. ఇఁక నాకోరికసిద్ధింపదేమొ. ఇంతట దీని విడచిపోదునా. కాదుకాదు దీనిబిడ్డలఁ

గూడ నరణ్యమునఁ జంపి రమ్మని నామిత్రు నియోగించితిని గదా. (ప్రకాశముగా) ఓసీకులటా! చావునకైన వెరవని నన్నీతఁ డేమిచేయుననియా నీ ధైర్యము ఇదిగో నాశపథము వినుము.

తే. నిరతమేవ్వారికై నీవు నీమగండుఁ
బరితపించుచునుందు రాచిఱుతలైన
కన్నబిడ్డలఁబట్టి చాగములకరణి
వరకి బలియిత్తు గాళికినాడెగనుము.

అప్పటికైన నన్నుగూడ నమ్మఁతింపవా?

చారు:—హా నాబిడ్డలారా! మీకీ నిర్భాగ్యురాలికతన నకాలమృత్యువు వాటిల్లునా పరమేశ్వరీ! ఎంతవారి నెంత జేసితివి (దుష్టబుద్ధిని గాంచి) తండ్రీ! ఎంతవేఁడినను నీకు దయరాదుగదా. కన్నుల దెరవని నాపసిపాపల నేలచంపెదవు. వారు నీకేయపరాధముగావించిరి. నీకపరాధమొనర్చిన నన్ను జంపి నీ పగ దీర్చుకొనఁ గూడదా.

తే. చంపితివియెందఱనో మహాసాధువులను
చాలదే నీదుపాపిష్ఠిజన్మమునకు
మఱియు నాచిన్నిబిడ్డల మడియఁజేసి
యేమిసుకృతంబుఁజెందఁగ నెంచెదీవు.

దుష్ట:—(తనలో)

తే. ఒక్కతఱిఁ బ్రబలిచూలిన నక్కటికము
విడచి దూరుదురింకొకవేళయందుఁ
దమకుఁదా మరుదెంతురు తరుణులందు
కతన వారలరంజించి కలియఁదగును.

కావున నీకాంతచిత్తము కఱగునట్లు దైన్యముతో వేడుకొనుట మంచిది. (ప్రకాశముగా) కలికీ!

తే. అలరుపిలుకాని ములుకులై యలరు నీదు
వాలుఁగనులను (తాళ్ళ చేవసితనన్ను
బంధితునిజేసి విరహాగ్ని బడఁగఁద్రోఁచి
పాథ్వేననివల్కఁగా నీకుఁ జను నెయిట్లు.

తే. తరుణి తావకమృదుపదతాడనముల
కైన నోర్చెదఁగాని నేఁడంగభవుని
నిశితశరపాతములకు నేనిలువలేను
ప్రాణదానంబుఁజేసి పుణ్యంబుగొనుము.

పరిమళతుందబంధురంబగు నీ సుందరాంగంబుఁ దనివిదీర రదనికాసామర్థ్యంబునఁ జూచితినిగాని నీతనూదేశంబు నాలింగనంబు చేయు భాగ్యంబు లభించదయ్యె. నేఁగావించిన దోషంబులన్నిఁ బోఁద్రోలి మదనపిశాచగ్రస్తశరీరుఁడనగు నన్ను నీమృదువాక్యంతోములఁ బవిత్రునిజేయుము. నీకై యిట్టి యకృత్యములాచరించిన నాయందుఁ బ్రసన్నవుగావేని వ్యర్థముగ రెంటను జెడినవాఁడనగుదును.

(అని సమీపమునకుఁబోవును.)

తారః—ఛీ యీదేహంబుతో నింక క్షణమైన నిలువఁగూడదు. ఈ దుర్మార్గుఁడు మహోపాయంబులచే నన్ను మోసంబుఁజేయ యత్నించుచున్నవాఁడు. ఓ సకలలోకనిర్మాతవగు నోకాళికేశ్వరీ రాఁగల జన్మంబునఁగూడ తారా కనకశేఖరులనే బిడ్డలగను వీరసేనమహారాజుగారినే పతిగను నాకు దయసేయుము. నాకీనమ్ముద్రుఁడే శరణమగునట్లు కావింపుము.

(తారా కనకశేఖరులఁ దలంచుకొని)

అయ్యో బిడ్డలారా! మీకెంతగతి బట్టినది. (స్వగతము) క్షణ మైనను మిమ్ము విడచియుండఁగల నా? అట్టి మిమ్ము నెడఁబాసి నా మనో హరుఁ గోల్పోయి మృతిఁ బొందక యింకఁ బ్రతికి యేమి లాభము.

(సముద్రము నుద్దేశించి)

చ. సతతము నీపదాబ్జముల సన్నుతిఁ జేసెడి దాననేని శ్రీ
శ్రిత సకలారియూ నృపతిశేఖరు బట్టపుదేవినేని యే
గతినయినన్ ననున్ ధరణిశకాంతుని చెంతకుఁ జేర్చి నాదు సం
తతి యగుకట్టి యాకనకతారను బ్రోవగ దే సరిత్పతీ.

(అని సముద్రమున బడును)

దుష్ట:—ఓరా దీనిసాహస మేమనవలయును చూచుచుండఁగనే నాకన్నుగప్పి సముద్రమునఁ బడినదే. (ఇటునటుఁ జూచి) ఇఁక నాకిక్కడఁ బనియేమి. ఇప్పటికిఁ గదా వీరసేనుని కుటుంబము నాశ ముఁ జేసినవాఁడనైతిని. ఇఁక మీఁద నెదురులేక తిరుగవచ్చును

(అని పోవును)

(తరువాత వీరకేతువు కనకతారలతోఁ బ్రవేశించుచును)

కన—సీ. కటకటా యెట్టియిక్కట్టులఁ గూర్చితే
పసిపాపలకుఁ బాల పండ్లనాఁడె

తార—అయ్యయో కరుణ రాదయ్యనే నీమదిఁ
జిలుతకూనలకిట్టి చెడుగు సల్ప

కన—అక్కటా మాకింక దిక్కెవ్వరగుదురో
ప్రాణముల్ నిలిపి కాపాడువారు

తార—అహహ యేటి న్యాయంబొ నోరెఱుఁగని
కసుగందులను జంపఁ గాఁదలంప

కన— శ్రితజనావనుఁడను పేరుఁ జెందినావు
తార— జగములకు సౌఖ్యములఁగూర్పఁ జాలినావు
కన:— అట్టివేల్పవు నీకు మమ్మరసిప్రోవ
తార— నేర్పులేదె రఘు- రమణీకళత్ర.

అయ్యో యిూనిర్జనారణ్యమున మూకుదిక్కెవ్వరు. హరిహరీ తుదకెట్టి యిక్కట్టు గలిగెను. (కనకునిఁజూచి)

క. కలనైన నిరపరాధుల
నలమటఁజెందించి యెఱుఁగ మకటా మనకీ
కలుషాత్ముఁడైన దుష్టుని
వలనన్ దుర్మరణమంద వ్రాసెనుగద రా.

కన—సీ. జనకుఁడురక్షింపఁ జాలునంచనియున్న
నతఁడు రంభాశ్లేష మందినాఁడు
తార— జనయిత్రిమాకష్ట నమితిఁబాపునటన్న
నామెయు నిడుమలలో మునింగె
కన— ధీమంతుఁ డఱుదెంచి తెఱఁగుఁజూపనటన్న
స్వామిమార్గమునసే జననతంబు
తార— వాహినీపతిదుష్టు వారించుననుకొన్న
నాతఁడు నాకసౌఖ్యంబుఁజెందె
కన—తే. చతురుదధివేష్టితావనీ చక్రమందు
గానరాఁడొక్కఁడేని రక్షకుఁడుమాకు
తార— చంపనో బ్రతికింపనో సరగనిపుడు
క్రూరుఁడవొ సాధువవొ నీదెభారమయ్య.
(అని వీరకేతువు పదములపైఁ బడుదురు.)

వీర:—ఓరీ! నీచులారా! మీరుపిల్లలైనను మీయుక్తిమాత్రము పెద్దది. ఇంతమాత్రమునకే యీవీరకేతువు మిమ్ములదయదలంచి విడచువాఁడుగాఁడు.

తే. నింద్యమేయగులేక యనింద్యమెయగు
గిల్బిషమెయగుఁగాక సుకృతమెయగును
వీరకేతుండుచిక్కిన వారివిడక
చంపుననుమాటయొకటి నిస్సంశయంబు.

కన:—(స్వగతము) ఆహా! యేమివీనిపౌరుషము. రాచపాపలనియైనఁదలంపక తనప్రతాపంబెల్ల మాయందేచూపుచున్నాఁడు.

తార:—అయ్యా! పసిపాపలముగదా. నీకేమిద్రోహముసల్పితిమి. దాయాదియగు దుష్టబుద్ధివలె నీవును మామీఁద నేలకోపించెదవు. అయ్యో! నీవును బిడ్డలఁగన్నవాఁడవేకదా. తలిదండ్రులులేని యీకూనలవిడచి పుణ్యముఁగట్టుకొనుము.

చ. జననుతమార్గమున్విడచి సౌఖ్యమె శాశ్వతమంచు నెంచి మా
జనకునిఁజంపి క్రూరుఁడయి సజ్జనగర్హితుఁడైన దుష్టబు
ద్ధినిగని మమ్ముఁజంప వెనుదీయవదేమియొ క్రూరకార్యమున్
బనివడదేటికయ్య పరిపంథులమో గణియించిచూడుమా.

వీర:—ఓసీ! నీమిట్టవేదాంతములు నాముందర సాగిరావు. ఇదే నాఖడ్గమువలన మీశిరంబులఁ దెగవేసెదను. మీ యిష్టదైవములఁదలఁచికొనుఁడు

(అని కత్తినెత్తును) (తారా కనకశేఖరులు మూర్ఛపోదురు)

వీర:—(ఆలోచించి) ఔనౌను. పాపమీ చిన్నపాపలఁ జంపినలాభమేమి. యేనాఁడేశిశుహత్యగావించితినో యీనాఁడు నే నపుత్రకుమి

వియోగము కలిగినను మాసోదరియైనను నాకుఁ దోడుగనుం డుఁగదాయని యీ కష్టసాగరోత్తరణమున ధైర్యము కలిగి యుంటినే. ఆమెను గూడఁ జంపి యీ దిక్కుమాలిన నన్నేమి చేయఁ దలంచితివి. [నలువంకలఁ జూచి] ఇందెక్కడను గ్రుక్కెడు నీరుఁగూడఁ గానవచ్చుట లేదు. [ముందునకు నడచి] అదిగో అక్కడ నేదియో యొక కొలనున్నట్లున్నది. అటకేగి సలిలంబుఁ గొనివచ్చెదఁగాక.

[అని నిష్క్రమించును.]

తార:— [మెల్లనలేచి కనకునిగానక] అయ్యో దురదృష్టమా ! మా సోదరుఁ గూడ నెడఁబాపితివా!

[ఇటు నటుఁ జూచి అంతను వెదకుచు]

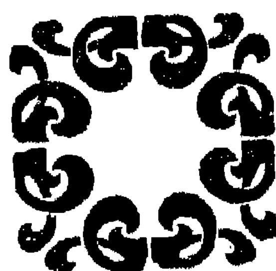
సీ. కనరుగదామీరు గగన సంచరులార
కనకునిజాడ నెక్కడనుగూడ
అనదనే నాకుసాయము జేయఁగూడదో
జలదమా మీవంటి సాధువులకు
మారాడినంత మీమహిమఁ గోల్పడుదురా
హరిణంబులార యీ యబలతోడ
నాకష్టములఁజూడ నీకైన దయరాదె
కననియట్లుండఁ గాంచనమయివుడు;

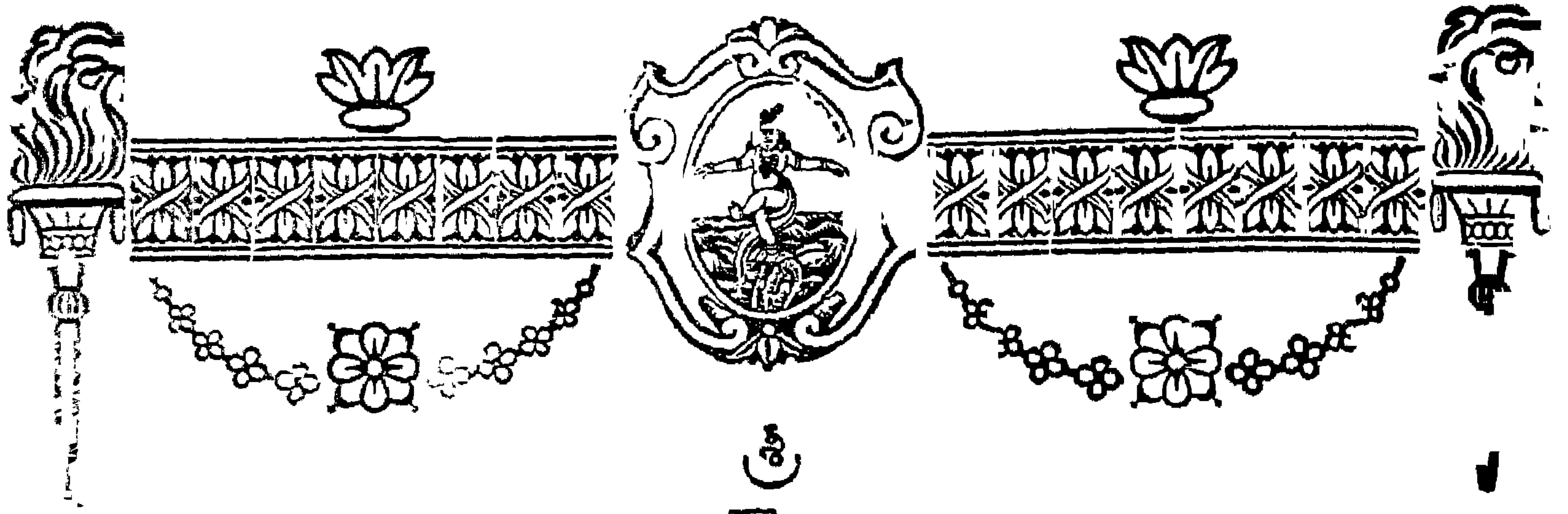
తే. అకట యేదిక్కులేక మీయండఁ జేరి
బ్రతుక దలఁచిన మమ్మోడఁ బాపఁదగునె
గహనదేవతలార యొక్కరునుగూడఁ
దెలిసి దాచరు గదకమ్మ తెలుఁగుమీరు.

అయ్యో దైవమా! ఈ యరణ్యమం దెక్కడనని వెదుకగలను. దాహముచే మూర్ఛపడిన నాకైసిరు దేనచటికైనం బోయెనా? ఇప్పటికి నేమూర్ఛపడి చాలసేపైనదే. అట్లుపోయిన కనకశేఖరునే దేని క్రూరమృగము పాతవేసికొని యుండదు గదా. ఆహా దుర్విధీ యెంత దిక్కుమాలిన దానిగ జేసితివి. అని వెతకుచుబోవును.

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

మీనాక్ష్యైనమః

విషాదకనకతారీయము.

తృతీయాంకము.

రుద్రదేవుఁడు:— ప్రవేశించి ముందునకుఁజూచి

సీ. ఏదిశఁ గాంచిన నెటిదీర్ఘతరములై
క్షితిఁ బ్రాకెడి కొండశిలలపిండు
ఏమూలఁ గనుఁగొన్న నించుమించుగఁ బర్వ
తములమించెడి మదేభములసంచు
ఏవంకఁ జూడఁగన్నఁ బ్రోవులై చేరి యు
య్యాల లూఁగుచుండు కోఁతుల యెలుంగు
ఏచాయఁ గాంచిన హృదయభీకరములౌ
నారావము లొనర్చు క్రూరమృగము

తే. లేకడఁ గన్నఁగానిన గాకవిచయ
కలకలంబు లెచటఁ గన్నఁ గర్కశాశ్మ
పరివృత ప్రదేశంబు లీ వనమునెట్లు
గడచిపోవుదు నీ నందెకాడ నేను.

మఱియును —

చ. ఇనుఁడలచక్ర సంతతులనేలి తమంబుహరించి వృద్ధుఁడై
తనకలుషంబువాయఁగ నెదన్ దలపోసి తపోభిలాషచే
జనియొజగం బరాజకముసల్పి నృపుల్ తుదమోక్షకాములై
చనుటనిజంబటంచెఱుక సల్పెడి రీతినిగంటె ధీవరా.

మంత్రి! ధీవరా! ఈమహారణ్యమున గమ్యస్థానమునకు మార్గంబుగాన్పించుటలేదు. అడిగి తెలిసికొందుమన్నను మనుష్యమాత్రుఁడొక్కఁడును గానరాఁడు. (సమాధానముగానక వెనుకకుఁదిరిగిచూచి) ఏమిది ధీవరా! ధీవర! ఓహో! వేటకాండ్రు దారితప్పి విడిపోయినట్లే ధీవరుఁడును దారితప్పెనా! ఔరా యెంత మోసము సంభవించెను. సాయంకాలమగుచున్నది. మార్గమా తెలియదు. ప్రాణము గాఁచికొనుదునన్నఁ జేత నొకకోలయైనలేదు కట్టా ఈనాఁడు వేటకుఁబోవలదని నాప్రాణేశ్వరి యెంతవేడినను వినక వచ్చినందులకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తమైనది. అబ్బా యిది సముద్రతీరప్రదేశముకాఁబోలు. ప్రొద్దుగ్రుంకుటయైనను సహస్రభానుని కరసంతాపముమాత్ర మణఁగలేదు.

ఉ. నాలుకయెండిపోయెఁ జరణంబులు నివ్వాలద్రొక్కినట్టుగా
గాలుచునుండెఁ జెమ్మఁగిలె కాయమునత్త్వముతగ్గ క్షుత్పిపా
సాళియతిక్రమించెఁ దపనాహతికోర్వఁగనేర్చు టెట్టులీ
వేళయొకండనేను వనవీథిజరించుచు నిర్భయంబునన్

(ధైర్యమవలంబించి)

తే. సృష్టికర్తకెట్టు లిష్టమైయుండు న
ట్లవని జరుగుగాని యన్యమగునె
దైవయోగములను దప్పింపఁ గలవారు
మూఁడువేళలందుఁ జూడగలరే.

ఇఁక నాపట్టణమున కెన్నాళ్ళకుఁ బోఁగలుగునో కదా.
అకటా రాజ్యలక్ష్మి.

సీ. సత్యహరిశ్చంద్ర సాధుబాహుద్వయ
సాధాగ్రములఁ గ్రీడసల్పినావు
నలమహారాజు నిర్మల శాసనంబున
వసియించి సుఖములఁ బడసినావు
పాండవాగ్రజు ధర్మపరిపాలనమున
నిశ్చింతతో మదినంతసించినావు
బుధకుమారుని పరిపూర్ణ గౌరవమున
కాశ్రమమై వృద్ధినందినావు

గీ. ఎందరో రాజవర్యుల హీనభక్తి
సహరహమునీకు సేవల నాచరింప
నలరితివి నేటికీ మృగయాకతమున
రహిఁదొలంగితివే నన్ను రాజ్యలక్ష్మి.

చ. నిరతమొవండు నీకొఱకు నిశ్చలతన్ దపియించువానిపై
యరుచిని జెందివీడిచని దారవివేకము లేక లుబ్ధుఁడై
తిరిగెడివాఁడె నీకుఁ దగు దిట్టరియాఁగద రాజ్యలక్ష్మి యే
కరణి నిజాడనిట్టి కలికాలమునందున మాచియున్నదే.

ఆహా నీవాకచో నిశ్చలవై యుండవు గదా.

చ. సరసులపై నఁగోపము నుకొస్కులఁగన్న ససహ్యమాంకమా
భరణుల మీఁదభీతి శ్రితపాలకులం దనురాగశూన్య వెం
వ్వరికడ నెవ్విధంబిక నివాసమొనర్చెదు రాజ్యలక్ష్మి యం
దరుఁ బగవారలైన వసుధాతలి నిల్వఁగఁ జోటుగల్గునే.

ఏమి యీ వైత్రి నా దురదృష్టంబునకుఁ జింతిలకఁ బవిత్రయగు రాజ్యలక్ష్మిని దూరుచున్నవాఁడ.

సీ. కామమా యింక నెక్కడకైనఁ జనరాదె
నన్నీడనాడి కొన్నాళ్ళపాటు
క్రోధమా నీయున్కి గూడదా వేరుచో
పరమనిభాగ్యుని వంచదక్క
లోభమా యేరీతిగా భరింపఁగనేర్తు
నిన్ను నన్నిడఁబాసి నిలువలేవు
మోహమా యింతేనియూహ లేదయ్యె
నీయభివృద్ధి మార్గంబు నరసికొనఁగ
గీ. మదమ పదపడి నీకు సమ్మదము గలుగు
పదము లెదుకంగఁ బొమ్మిమీ పదముఁ గొలఁగిన
మత్సరమ నీకు నేఁదక్క మహినొకండు
గలుగఁడే చెట్టఁ బట్టి సుఖంబు జెంద

ఓ శత్రువులార ! మీ ఫలంబులేని యాశ్రయంబు వలన నేమి సుఖము మృగయాభిరతిచే నేను మోసమొందినట్లు నాయందలి యనురాగముచే మీరును మోసము జెందనేల (తలయెత్తి యాకసమువంక జూచి) ఏమి యీ యనాత్మజ్ఞత నన్ను బాధించు నీయరిషట్కంబున కుపదేశము జేయుచుంటినేల వీనిని జయింప సామాన్యులకువల నుపడదే.

సీ. కామంబుచేత శంకరునంతటి మహా
త్మ్యుఁడు భాగమందున నతివఁ జేర్చె
క్రోధంబుకతన శ్రీనాథునంతటి వాఁడు
తనకీయవచ్చు భూధవునడంచె

లోభంబుకలిమిమై లోకేశునంతటి
వాఁడు సృష్టిని బతుపాతమూనె
మోహంబునకుఁజిక్కి పురుహూతునంతవాఁడల
తపోధను భార్య సంటుకొనియె.

గీ. మదమునన్ గురుకులమెల్ల మంటగలసె.
మత్సరంబున నహుషుండు మహినిజెడియె
కాన నెవ్వారికైనగాని దుష్ట
శత్రువర్గంబు గెలువంగ శక్యముగునే.

లోకంబునెల్ల వ్యాపించి తమ కెదురులేక సంచరించునట్టి యరివర్గంబు గెలువ నేనెంతవాఁడ [ముందునకు నడచి] ఆహా విధిని ఉంగఁ దరముకాదు గదా.

ఉ. ఒక్కనిమీఁదపై నిలుపు నొక్కనిభూమికి నేతఁజేయువే
రొక్కనిగౌరవించు మఱియొక్కనిగూటికి లేనివానిఁగాఁ
జెక్కువిధంబులన్ సలుపుఁ జెప్పపెయుంచు జగంబుదూరగా
నక్కట సృష్టికర్తకిటుల హాణమెయాడగువరు నవ్వరే.

అందునకు

గీ. తమకు ధర్మంబెజయమని తలఁచియెట్టి
కష్టములుగల్గిన సహించి కాలమునకు
గట్టుఁబడియుండువారి పైకరుణలేక
సంచరించెడుగద పద్మసంభవుండు.

[తండ్రినుద్దేశించి]

తే. ఎల్లవిధముల నాయభివృద్ధి కొఱకె
పాటుఁబడునట్టి నీదురవస్థఁదలఁచి

*

నప్పుడెల్లను భరియింపనలవిగాని
కష్టమొదవెడు సుఖమునకుఁ గలుగుఁ దండ్రీ.

చ. ననునిముసంబయేని విడనాడక నాహృదయంబె పున్కగా
నొనరిచికూర్మితోడ నిఖిలోపకృతుల్బచరించునట్టి నా
వనితవిచారమున్ దలఁపవారని దుఃఖముగల్గుచుండు నే
మనివచియింతు నన్నుతిగనందుటకా చెలి పాపమెట్టిదో.

చ. నిరతము ప్రాణపంచకము నీపయిబెట్టి సమస్త మీవెయం
చరసిచరించు నీపితరులక్కట నీకపరాధ మేమి చే
సిరో యిసుమంతయుఁ దెలియఁ జెప్పకపోయితి త్వద్వియోగమే
కరణి సహింతుమయ్య కొడుకా విధినేమని దూరనేతుఁ బో.

మఱియును.—

7/43

చ. కొడుకు సమర్థుఁడై తమకుఁ గోరినదానినయెల్లఁ దెచ్చి పె
ట్టెడు గదయంచుఁ బేర్మిమెయిఁ బెంచిన పెడకయుంటి మిప్పుడి
ట్లిడుమలఁ దెచ్చిపెట్టి విధియేక్రియ దీని భరింపనేతుఁ బో
పడఁతియె వాఁడు దిక్కుగను పత్యవియోగముఁ జక్కద్రోయఁగన్

అని చింతించు నా తలిదండ్రులఁ జూచు నదృష్ట మీ దీనునకుఁ
గల్గునో లేదో కదా.

తే. కష్టనిష్ఠురములకోర్చి కాయమెల్ల
జీర్ణమైననుగాని నీ సేమమునకె
పాటుఁబడితిఁగదా యిట్టిపాటుఁగూర్చి
కొనఁద్రోసితె ధర్మమా కానలేక.

(ముందునకుఁ జూచి) ఏమది నీలనీరద ప్రభాసన్నిభమైయుగాంత
సమయ ప్రకటితమేఘ గంభీర నిఘోషమట్లు దిక్కులు బ్రద్దలగ

నట్లగుపడుచున్నది. ఏదియోని ఘాతుకమృగము కాదుగదా (ఆలోచించి) కాదు కాదు. అది సముద్రముగానున్నది. అంట కటిగి యా మహాత్ముని దర్శన లాభంబు జెందెదగాక. పిమ్మట యొట్లైనను మంచిదియే (అనిష్క్రమించును.)

(రుద్రదేవుఁడు ప్రవేశించి) సముద్రును ద్దేశించి)

రుద్రః—

సీ. ఆదివిష్ణునకుఁ గన్యాదాన మొనరించి
వంశద్వయంబు బావనముజేసె
నాకొన్న దేవతా నీకంబునకు నమృ
తంబు నొసంగి సంతసముగూర్చె
శరణన్నమాత్రి గణ్యాయ నీ సోదరు
నభయంబునిచ్చి భయంబుఁబాపె
దాక్షాయణీభర్త కత్తుయుండగుఁ జంద్రు
నిడి సంతతంబలం కృతుని జేసె,

గీ. నే మహా మహాండతని నదీశ్వరుని ప
విత్రమగు దర్శనమునఁ గిల్బిషమువాసి
నాకకాంతి పరీరంభణంబుఁ జెంది
యధిక సుఖ మొందడే యెవ్వఁడైనఁ గాని

అహా పూర్వజన్మమున నెట్టిసుకృతము జేసిననో కదా యీయుదో నాధుని దర్శించు భాగ్యంబు గలుగుట చంద్రమండలము నందుకొన నోయన నూర్ధ్వగాములై యొకదాని వెంట నొకటి విలంబము లేక యెగిరిపడు నీయుత్తుంగ తరంగ మాలికలఁ గాంచిన వాని యభిప్రాయ విశేషంబు నుడువ శక్యమా అవిగో కొంతదవ్వున నీ రత్నాకరేంద్రు నియభంగురమైన సాంగత్యంబుఁ గోరి నే... సేనని రభసంబున భాగీర

ధ్యాది సరిదగ్రిత్నములు వచ్చిపడుచున్నవి. ఈనదీ సంతతికింత యుద్రేకమెందులకో. (ఇంచుక నేపూరకుండి)

అవును. తే. కాన్యకుగు నద్రివ్య మొక్కటిగానఁ బడిన
నవనిజములెల్ల మాకు మాకనుము మనసు
నిలుపఁగాలేక ముందంజ సలుపుటది స్వ
భావసిద్ధంబెయగు నబ్రిపడగనేల.

ఈ విరించి ప్రపంచంబునఁ గలుగు విచిత్రింబుల వర్ణింప నాది కవియగు వాల్మీకికిఁ దక్క సామాన్యులకు శేర్పుజాలునా. ఉత్తమకులీనుఁడగు కేసరిత్పుతి తన దర్శనంబునకై యరుదెంచిన నాకు గౌరవము జేయుటకుఁ గాబోలు వివిధంబులగుఁ బుష్పసౌరభములతో నిజశీకరములఁ గూర్చి మలయ కుమారుని బంపుచున్నవాఁడు. ఉన్నతుల గణము లెట్టిపేక నా (ముందునకు నడచిచూచి)

ఉ. పండుగ వాసరంబులఁ బ్రభాయుతులై తము గొల్వవచ్చునా
ఖండలముఖ్యనిర్జర నికాయము నిల్చెడి పట్టు లేమొ యీ
రెండతటిఁ దనర్చెడి తదీయపదాంబుజ చిహ్నితంబులై
మెండగు స్వర్ణ రౌప్యముల మేళనమట్టులు సైకతంబులన్

ఈ మహాత్ముని దర్శనంబు తలవని తలంపుగఁ గలిగినందులకు నాకెంతయు సంతసమేయగుఁగాని నామంత్రిసత్తముఁడగు ధీవరుఁడైనను నాకు నహాయముగనున్న నీ దిం శేషము హాయిగ నీపాంతో ద్యానములఁ గడపుదుఁగదా. అయినను వెతకి చూచెదఁగాక (వెదకుచు) (సంతోషముతో) ఏమి మంత్రిపుంగవుఁడా ఆఁ.

ఆ. నావ్రతముఫలించె నాజన్మసార్థక
మయ్యె నన్ను సౌఖ్యమాశ్రియించె

నాకు శ్రేయమయ్యె నాతొలి పుణ్యంపు
మూర్తిఁ దాల్చెనాకు మోదమెసఁగ

(అని ధీవరుని గౌఁగిలించుకొనును.)

ధీవ:—మహారాజా! మీరా సింగంబును దఱుముకొని వాయువేగం
బునఁ బోవుచుండ మీవెనువెంట వచ్చుచు మిమ్ము గలిసి
కొనలేక మీకై తిరిగితిరిగి యీ సముద్రప్రాంతంబున నేమైన
తమ జాడ తెలియునేమోయని భగవద్ధ్యానము జేయుచు నిట
కరుదెంచితిని. నాతప్పు క్షమింపుఁడు (అని పదములపైఁ
బడును.)

రుద్ర:—(మంత్రిని లేవనెత్తి) ధీవరా! ఇంకు నీదోషమేమి నాతరుణీ
రత్నము వలదన్నకొలఁది వచ్చినందులకు మనకుఁ గడుం
గడువెతలు గల్గినను మహానుభావుఁడగు నీసింధురాజు దర్శ
నము గలిగిన కతన నవియెల్లను విస్మృతములయ్యె కాని
మన సైన్యమెల్ల నేమైపోయెనో తెలియదుగదా.

ధీవ:—తెలియకేమి మహారాజా! సైన్యమునంతయుఁ బురంబున
కేగునట్లు నియమించితిరిగదా.

రుద్ర:—అవును మఱచితిని.

ధీవ:—దేవ! సూర్యుండస్తగిరి శిఖరంబు నలంకరించెను. ఈ రాత్రి
కిందుశయనించి రేపటిమార్గము వెతకుచుఁ బట్టణంబున
కరుగుదము.

రుద్ర:—అట్లేకానిమ్ము (ఇరువురు నందొకచో శయ్యఁ గల్పించుకొని
శయనింతురు.)

రుద్ర:—(లేచి కూర్చుండియుండి) అమాత్యా? చూచితివా.

సీ. పతివియోగము సహింపఁగలేక వెతఁగాంచు
బద్మినీసతి కేశపాశ మనఁగఁ
గువలయేశ్వరుఁడు తన్గూడ వచ్చునటంచు
యామినికై సేయు నంజనమన
తాపింఛ వృతసంతానావృతంబునై
గొనబారు కాటుక కొండయనఁగ
రమణీజనజయోత్సవము గాంచఁబోయెడి
మనసిజు బండికందెనయనంగ

ఆ. ఖంజరీటకాల కంఠకంఠచ్ఛవి
పుంజమాయనంగఁ బొలుపుఁగాంచి
కృష్ణనపయశోధి విష్ణునిఁగాఁ జేసి
యిరులు గ్రమ్మె జగతినెల్లకడల,

ధీవ:— దేవ ! అటుఁజూడుఁడు.

తే. కువలయోద్గామన మహోత్సవము చేత
గగనరమమౌక్తికోజ్జ్వల కాలకంచు
కము దొడఁగెనన జలదసంక్రాంత పుష్క
రమునఁ దారావళిదనర్చె రమ్యముగను.

రుద్ర:— (ఇంచుకసే వూరకుండి దక్షిణంపుఁదెసఁ జూచి) మంత్రీ !

తే. పరిమళచ్ఛందనాచల వసుమతీజ
కుసుమ సంతానరజము గైకొనిన కతన
మందగమనుండగుచుఁ బవమానుఁడదియె
సరఁగ వచ్చెడు మనపథశ్రమమునడఁప.

ఆహా మలయానిలునకు జగత్ప్రాణుఁడను బిరుద మొసంగిన వారెవరో యనుభవజ్ఞులే.

శివ:— దేవ! అటుఁజూడుఁడు విరహిణీజనమా రణోద్యమమునకై బయలువెడలు పంచశరుని శ్వేతచ్ఛత్రమో యనఁ గ్రమంబున చంద్రబింబ మెట్లు ప్రకాశించుచున్నదో.

హరి:— అవును మేనయల్లుఁడగు కందర్పునకు సాయము చేయ వెడలుచున్నవాఁడు కాని సాకాదోషాకరునియందు గౌరవము లేదు. ఏలనందువా ?

సీ. ఆదరంబున రమ్మటంచుఁ బిల్చినయంతఁ
కృత్తివాసుని తలకెక్కినాఁడు
ఆచార్యుఁడై తనకన్ని విద్యలఁ జెప్ప
గురునకు ద్రోహంబు గూర్చినాఁడు
సోదరుఁడని దయఁజూపుచునుండిన
భగినీగేహము భంగపరచినాఁడు
రాజితఁడని తమ రాజ్యమొసంగిన
చక్రసంతతి వెత సల్పినాఁడు
గీ. క్రూరుఁడై యీచెనఁటి నేతిబీరకాయ
యట్టులి నిలరాజ శబ్దంబు నందినాఁడు
కాక యుండిన సద్గతిఁ గాంచలేఁడొ
యితనిచే బాధపడనివారెవరు చెపుము.

శివ:— అయ్యా! కేవలమోశ్వరుండగు శ్రీరోహిణీపతిని వృథా నిందించుట కామాతురులకుఁ గాక మీవంటివారికిఁ దగునా? ఈ మహాత్ముని మూలమునఁ గదా సకల జగంబులు సుఖంబుగ మనియుండుట.

రుద్ర:— ఓయీ! శీతకరుఁడను మిథ్యాభిధానంబుఁబూని పయోముఖవిషకుంభమట్లెల్ల వారికి విశ్వాసంబు గలిగించి సంతాప

కొనరించు నీ శశధరుని పై నీకభిమానమేల ? అతనిదోడగ.

తే. పతుల నెడఁబాసి వెలఁగుందు సతులనబల
అనితలంపక నేచుచు నమ్మెయిల్లు
గోలఁగాఁజేసి కన గాక కొట్టుచుండు
గలువ నుతియు గుమారుఁడును గలఁడునుమ్ము.

మఱియును.

చ. అలఘుఁ చరిత్రుఁడైన తనయగ్రజుఁ డస్తమయంబు జెందఁగాఁ
గలువ మటంచు లోఁదలఁపక జెలరేగి సదావిమోగిని
వధీః-కలితమనస్కుఁడై చెనఁటికర్జములన్ బచరించుచుండువాఁ
డలసుఁడితండు వీనియెడ నాగ్రహమందిన నాకుఁదోషమే.

ధీవః—(స్వగతము) ఇప్పుడీ మహారాజుగారు విరహావేశంబున లోక నాయకులగుఁ జంద్రమన్మథుల దూరుచున్నవారు. కావున నెట్టైన వీరినీ వ్రసంగంబునుండి మరలించెదగాక (ప్రకాశముగా) దేవా ! నిర్మానుష్యంబులగుఁ దమశాత్రవ నగరంబులఁ బోలి యీయరణ్యము నిశ్శబ్దముగా నున్నయది. మాగాణ యానంబున నలసిన శామించుక మెత్తని పూనెజ్జలవలె రాలిన పంకుటాకులపై నిదురింపుఁడు నేనును శయనించెద.

(రుద్రదేవుఁడట్లు జేయును ధీవరుఁడును బవ్వళించుచు.)

చారుమతి.—(ప్రవేశించి) ఆ పల్లెవాని దయవలన మొసలి నోటికిఁ జిక్కనను బ్రతికిఁ దరిజేరితిని. ఇట్టిరాత్రింబున నెక్కడకని యేఁగుఁగలను. మఱియు నింకెట్టి కష్టములు గలుగనున్న వియో! ఏమీ యీ తెలివి తక్కున. రోటఁదలఁబెట్టి రోకలి పోటునకు జడియనేల. ఘోరా కాలమహిమ !

చ. నిమిషమయ్యేని నన్ను విడువనేరక వ్యాజములేని ప్రేమం బ్రా
ణముపలె నాచరించుచును నన్నుఁ జేతులలోనఁ బెంచు నా
రమణుని బాసి యివ్విధి నరణ్యముపాలగుదంచు నెన్నఁడే
నిమిడించలంచినానొ ధరణిన్ విధి వ్రాఁతనెఱుంగవచ్చునే.

(బిడ్డలఁ దలఁచుకొని) అయ్యో బిడ్డలారా! మీ కెట్టి నీచపు మరణము సంభవించెను.

సీ. నామద్దు చెల్లించి నను బ్రోతురనుకొంటి
నింతలో నిటులౌట నెఱుఁగలేక
నాప్రోల నివసించి నాకు సౌఖ్యముగూర్తు
రని యెంచితి నిటులౌట నరయలేక
నాచెంతఁ బెత్తిగాడి నాతపఃఫలములం
చిలనుంటి యిటులౌట దలఁపలేక
నాయానతిని దాటి యేయాగడము సేయ
రని యెంచితి నిటులౌట గనఁగలేక

గీ. అమ్మయని పిల్చి నన్ను మీరహరహంబు
ముదము జూపుదురనుచు నేమురియుచుంటి
నక్కటా పదియేండ్ల ప్రాయమునకపుడె
మరణమా నన్నుమగుట మీకెఱుఁగలేక.

చిరకాలంబునకుఁ గాళికావరంబునఁ గలిగితిరని యెంతయో ప్రేమతో మిమ్ముఁ బెంచుకొనుచుంటినే. అట్టి నాకడుపునఁ జిచ్చు పెట్టి పోయితిరా! మేలిమిబంగారమునకన్నఁ బ్రకాశించు మీ సుందర రూపంబుల నింకనెన్నఁడు గాంచఁగలుగుదును. మిమ్మా దుర్మార్గుఁడు నఱకినపుడు నన్ను గూర్చి యెంత విలపించితిరో గదా. అయ్యో బిడ్డలారా! (అని యేడ్చుచు దిరుగుచుండును.)

రుద్ర:—(కన్నులు దెఱచిచూచి) ఏమి యీధ్వని. యెవరో యేడ్చుచున్నట్లున్నదే మావలె గ్రహముచాలనివారెవరోకదా పాపము. కానిమ్ము విచారించెదఁగాక. (అని మెల్లన లేచిచారుమతిని గాంచి) ఈమె యెవరు. వనదేవత కాదుగదా కాకున్న మనుష్యమాత్రులీయరణ్యమున సంచరింపఁగలరా? ఆహా ఆ చక్కదనమేమని వర్ణింపవలయును.

క. స్తనములకు నురముచాలదు
కనుదోయికి మొగముకొంతగాఁగన్పడెడిన్
ఘనమగు నీసతివేణికి
వెనుకటి భాగంబు తక్కువే యగునుజుమీ.

ఏమి యీ తెఱవ చక్కదనము. క్షణమాత్రమున నామనంబు తాఁగికొనినదే. ఇట్టి కాంతారత్నమునకీయరణ్యవాసము గలుగుటకుఁ గారణమెద్దియో అడిగి తెలిసికొనెదఁగాక. (సమీపించి)

ఉ. ఎవ్వరిదానవీవు నళినేక్షణ నీకులమెద్ది దేనికై
యివ్వనిఁజేరితీ వెతల నెవ్వఁడు గల్గఁజేసె నాకు నీ
జవ్వనముం గనుంగొనఁగ సంతసమయ్యెడి దేవకాంతవో
ఎవ్వఁడదృష్టహీనుఁడయి యిట్టులనిన్విడనాడెఁ జెప్పుమా.

చారు:—అయ్యా నేనొక యభాగ్యదేవతను పూర్వకృతదోషంబున మగనిని బిడ్డలను గోలుపోయి చావునకు దూరమై కష్టములకుఁ దోఁడికోడలనయి దిక్కులేక తిరుగుచుంటిని.

రుద్ర:—(స్వగతము) ఈకలికి వృత్తాంతము జూడ దిక్కులేనిదిగఁ దోచుచున్నది. కాన నీకాంత నావెంటవచ్చునేమో తెలిసికొనెదను. (ప్రకాశముగా) తరుణీ! నేనొక రాకుమారుఁడ నామంత్రియు నేనును మృగయాకుతూహలంబున నరుదెంచి

ప్రొద్దుగ్రుంకు కతన నిందు విశ్రమించితిమి. ఇట్టి యరణ్యముల వెతలఁ గుడువనేటికి. నన్నుజెట్టవట్టి పట్టమహిషివగు నీవు నావెంట రమ్ము. మనుష్యలోకంబునఁ బుట్టిన ప్రతివానికిని సౌఖ్యమనునది ప్రధానకామ్యముగదా.

చారుమతి:—(స్వగతము) ఎక్కడఁజూచినను నశ్రావ్యంబులగు నీ దుర్వాక్యంబులె వినఁబడుచున్నవి. ఎంతకాలమని యీదరిలేని శోకసాగరంబు నీఁదగలుగుదును! ఛీ యీ యాఁడుపుట్టుక కన్న వ్యర్థమగు జన్మ వేఱొకటి లేదుగదా.

చ. చక్కఁదనంబెయున్న రభసంబునఁ బట్టి భుజంగులెల్లరున్
వెక్కువిధంబులన్ వెతలఁ బెట్టుచునుండ్రు కురూపమైనచో
నక్కట భర్తయొల్లకయుహాసిశిశముల్ వినుగొంచుచుండు నిం
కెక్కడిసౌఖ్యమేటి బ్రతుకెక్కడి వైభవమాఁడువారికిన్.

(ప్రకాశముగా) అయ్యా! మీవంటి మహారాజులకుఁ బరకాంతలఁ గోరఁదగునా! దుష్టశిక్షయు శిష్టరక్షణము జేయఁదగిన మీరిట్టి కార్యములకుఁ దలకొన్నచో లోకంబు నిలువఁగలదా. జగంబునకుఁ దండ్రులగు మీకు బిడ్డనుగదా. అట్టినన్నుగోరిన పాపంబుగాదే.

రుద్రః:—కాంతా! నామనోధనంబు దొంగిలించిన నిన్ను గలిసిన దోషంబు గలుగునా. అట్లు తలపోయకుము. వ్యర్థముగ నీసోయగము నెందులకుఁ బాడుచేసెదవు. నాపాణిగ్రహణంబు సల్పితివేని నీకు స్వర్గమునకన్న నెక్కుడు సుఖముఁగూర్తును. నిన్ను గాంచినప్పటినుండియు మదనుఁడదనని పదనగు దూపులచే నాయెదనొప్పించుచున్నవాఁడు. నీవాలసించితివేని నాప్రాణంబులు నిలువవు ప్రాణరక్షణమునకన్న ముఖ్యమగు కార్యంబొండుగలదా. (అని పట్టుకొనఁబోవును.)

చారు:— ఓరీ! దుర్మార్గుడా నన్ను ముట్టరాకుము. రాజ్యమదముచే గన్నుగానక చెడిపోవలంవకుము. (కాళికాదేవి నుద్దేశించి) ఓ భగవతీ జగజ్జననీ! కలలోననైన నను నీధ్యానము విడవనేని నేను సాధ్విననీ నీకు నమ్మకముండునేని యీదురాచారుని సంహరించి నీదాసిని రక్షింపుము (రుద్రదేవుడొక బాణము దగిలి నేలగూలును చారుమతిఆశ్చర్యమునఁ జూచుచుండును)

భీమదాసు:—(ప్రవేశించి) అమ్మా! సాధ్వీమణీ! దిక్కులేకయీకానన మున నొంటి దిరుగనేమిటికి? నీవుజూడ కష్టముల కోర్చుదానవు గావు నేను కాళికాదేవికి భక్తుడగాన నీకుఁ బుత్రువంటివాఁడ నగుదును నాకుసంతానములేదు బిడ్డలట్లు నిన్ను బెంచెద మా యింటికిరమ్ము.

చారు:— తండ్రీ! నీవుచెప్పు మాటలలో యదార్థ మెంతయో నాకు నమ్మకము గలుగలేదు. నన్ను కష్టపెట్టినను సుఖపెట్టినను శా స్త్రదూష్యములుగాని కార్యములకు నియోగించనట్లు ప్రమా ణముజేసితివేని మీయింటికి రాఁగలను.

భీమ:— తల్లీ! నీకనుమానమేల నాకులదైవంబగు కాళికాదేవిసాక్షిగ శాస్త్రదూష్యములగు గార్యములకు నిన్ను నియోగించనురమ్ము.

చారు:—(ధైర్యముతో) తండ్రీ! దారిఁదీయుము.

భీమ:— ఇటుఇటు (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

కనకశేఖరుఁడు:— (ప్రవేశించి) అయ్యో యీమహారణ్యమున నాసో దరినెక్కడనని వెదుకఁగలను- ముందునకుఁ బోవుదమన్న మా ర్గముగూడ గానవచ్చుటలేదు—అహా వనదేవతలారా! మీరైన నను మాతారావళి జూపఁగూడదా? పరస్పరము గలిసికొని

నట్టమధ్యాహ్నమందైనను జీఁకటి గలిగించు విశాలములగు దరు శాఖలు దట్టముగా నల్లుకొనిన గచ్చపొదలలో గుట్టున బుసపెట్టి నిద్రించు క్రూరసత్వంబులును కుబుసంబుల విడచి పడగలనెత్తి యాడు కాలసర్పంబులును నా ధైర్యంబునకుఁ గొఱఁత గల్గించి యడుగుదీసి యడుగుఁబెట్టుటకును సాహసింప నీయకున్నవి. సోదరీ! నీకాపాపిష్టిదాహామేల గలుగవలయును- కట్టా దైవమా !

ఉ. దప్పియటంచుమూర్ఛపడి దల్లడమందుచు నున్నఁగాంచతే
కిప్పుడెనీరుగైకొని యహీనగతిన్ జనుదెంతు నంచునే
నప్పగిదిన్ జనంగ నెవఁడైనను దుష్టుని లెంకవచ్చి మా
యప్పనుబట్టి చంపఁడుగదా విపినంబునఁ బాపచిత్తుఁడై.

సీ. జనియించి నదిమొదల్ జనయిత్రిచెంతల,
నల్లారుముద్దుగ నాడినాము
అహరహం బొకచోట నాటపాటలలోనఁ,
దెరపక కలసి వర్తించినాము
జనకుండు పరలోకమున కేగినపుడైన,
నొకరినొక్కరు బాయకుండినాము
అమ్మను జెఱవట్టి యతఁడు బాధింపంగఁ,
గనులారనొకటియై కాంచినాము

గీ. తుదకు వధియింపుఁడనుచునా దుష్టుఁడనుప
భటునికృపచేత నిక్కాన బ్రతుకఁదలఁచి
వచ్చితిమి నేటికెడఁబాయ వలసివచ్చెఁ
గటకటా సోదరీయెందుఁ గాంతునిన్ను.

(ముందునకునడచిచూచి) అయ్యో ఏ మిది దేవదానవులమృతము మధించునెడ సాగరంబునఁబుట్టిన బడబానలంబుఁబోలె నరణ్యంబు నెల్లగాల్చుచుదవానలంబు నా కెదురుగ వచ్చుచున్నది. హా కాళికా! నన్నీ మంటలోఁగలిపి బూడిద చేయఁదలఁచితివా? ఇఁక నాకుఁదెరవేది- నన్ను రక్షించువారెవరు.

చ. జనకుని చాపువింటి పెలుచన్ దురితాత్ముని బారిఁజిక్కి హా
యనివిలపించు నాజనని యంగదకోర్చితిఁ దోడునీడవై
యనయము నాకుదిక్కయిన యట్టిమదగ్రజుఁ గోలుపోతినీ
తనువిఁకఁదాల్చియేమి సుకృతంబగు కార్యము నేయనేర్తునో.

(ముక్కుపై వ్రేలిడుకొని) ఔరా వీరసేనమహారాజుగారి వంశమింతటితో నంతరించును గాఁబోలు. విధికృతమునకు వేఱు జరుగను గదా. యిట్టి యిక్కట్టులఁ జెంది మొండికట్టెవలె బ్రతికి నేనే రాజ్యమేలఁగలను. ఛీ యీపాడుబ్రతుకుకన్నఁ జచ్చుటయే మేలు- (దవానలమునకెదురై) ఓ సర్వపావనా! స్వాహావల్లభా! ఈ నిర్భాగ్యుఁడగు కనక శేఖరుని నీయందు లీనముజేసి పుణ్యము కట్టుకొనుము.

తే. సతముతావక భజనాభి రతిఁజరించు
వారలకుసౌఖ్య మొసఁగి రంభారతంబు
నొసఁగువాఁడవునీవు నన్నుచితరీతి
సరగనాకంబుఁజేర్పుమో జాతవేద!

(అని యగ్నిలోఁబడఁబోవుచు) తెఱలో.

తే. వ్యర్థముగనేల నీతను త్యాగమునకు
సాహసించెదు వలదు సకలశుభము

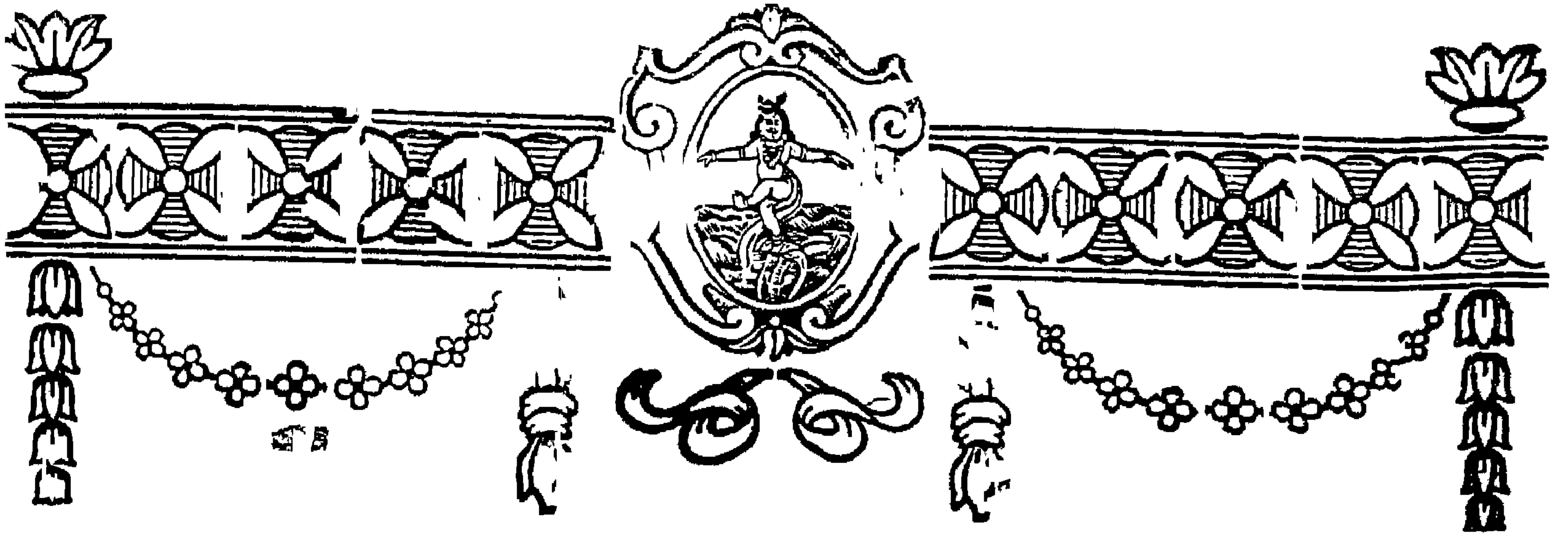
లమరు శాంతింపుమయ్య కష్టములెకాళ్ళ
తములుగాఁగలవే ధరాతలమునందు.

కన: — (ఆలకించి ఆశ్చర్యముతో) ఈపవిత్ర మూర్తియగు హవ్యవాహనున కాహుతిగానున్న నన్నువరా వారించువారు (నిదానించి) ఈపలుకు లిట్టి నిర్జనారణ్యంబున వెలువడఁగారణమేమి. (ఆకసమువంకఁజూచి) భగవతియగు నశరీరవాణి గాఁబోలు వారించుచున్నది. ఇట్టి దురంతచింతా సాగరంబునఁ గొట్టుకొనిపోవు నాకెట్టి శుభము గలుగఁగలదు. తండ్రి యా దుష్టబుద్ధివలన దేహంబు వాసెను. తల్లి యా గొప్ప విపత్తున మునిఁగెను. భగినియా! యిక్కాన నేమృగము వాతనోపడి మరణించి యుండనోపు రాజ్యమా శత్రువుల పాలయ్యె ఇం కెక్కడి సుఖము, ఎక్కడి బ్రతుకు. ఇదియంతయు వట్టిమాటయే అయినచో భగవతీవచనంబు లసత్యములా. అయ్యో సందిగ్ధావస్థగలిగెనే ఏమిచేయుదును. చేయునదేమున్నది. అన్నిటిని సహించి యుండుటయే ఇప్పటికి దవానలము చల్లారినది. నాసామర్థ్యము కొలఁది వెతకి చూచెదఁ గాక.

(అని నిష్క్రమించును)

తృతీయాంకము

సమాప్తము,

శ్రీ

మీనాక్ష్యైనమః.

విషాదకనకతారీయము.

చతుర్థాంకము.

కనకశేఖరుఁడు:— (ప్రవేశించి)

చ. కనుఁగొన నేర్చువారలకుఁ గన్పడుఁ జక్కని రూపుతోడ నం
దునఁ గొఱఁగానియజ్ఞులకుఁ దోఁచఁ డొకించుకయున్ గుణాత్ముఁడై
తనరియుఁ దద్వికారుఁడయి తర్కమునన్ బొడగట్టు నెవ్వఁడా
యనఘుని నిర్వికారుని మహాత్మునినాత్మ నమస్కరించెదన్.

మ. తనకాధ్యాత్మిక విద్యయే సకల తత్త్వజ్ఞానమున్గూర్ప నం
దునకీ సౌఖ్యము లేటికీ తనువు సద్యోజాతమై యుత్తరం
బున నాశంబగుగాదె లోకమనుచున్ మోహంబుఁ జెండాడె నే
మనుజ శ్రేష్ఠుఁడు మామకీన పితయున్నత్కార్యమున్గూర్చెదన్

ఆహా! సకలంబు నిశ్చలంబును నిర్మలంబునై కానవచ్చుచున్నది.
గర్హితము కాదనియె తలఁచెదను. సహస్ర కిరణంబులుం గోఁ దమో

భంగముగావించు కర్మసాక్షిని దివాంధము దూరిననేమి భూషించిన నేమి అయినను నడుమ నడుమ నంధకారము తలయెత్తుచునేయున్నది. దాన నష్టములేదు. ఎవ్వఁడైనను మల్లెకునీరుబోయునుగాని వల్లెరునకుఁ బోయఁడుగదా ఇది రాత్రియా పగలా ఏదియునుగాదు. ఇది యొక మాయ. కలగాదుగదా ఇది జాగ్రదవస్థయే దుష్టబుద్ధి కతన మా తలిదండ్రులంతమొందుటయు వేఁటమూలమున రుద్రదేవుఁడడవిఁ బోయి యంధకారణంబుగఁ జచ్చుటయు నొక మహాకారోద్ధరణమునకై నేఁ శోకదవానలంబునఁ బడఁబోవు నవుడు భగవతియగు నశరీరవాణి వారించెనుగదా. అందుల కిప్పుఁడీ పౌరులచే నియమింపఁబడిన యేనుఁగు నామెడలో హారము వేయుటయే ఫలము. దాన గదా. నాకీ పట్టణమంతయు స్వాధీనమగుటయు సంభవించినది. కాని నాకు మనోవ్యథ మాత్రము హెచ్చుచున్నది. ఏలనన తలిదండ్రులు గాన వత్తురను కోరిక యీజన్మమున ఫలించదనుట నిక్కమే. భగినియైన బ్రతికియున్నదో లేదో పది దిక్కులకు భటులఁబంపి వెదకించెద.

తే. ఉచితమగుఁ బ్రేతక్రియసల్పి యొనరినట్టి
కష్టములఁదీర్చి కొనవలెఁ గాక రిత్త
వంతఁ గుండఁగనేల శాశ్వతము లగునె
యరయ సుఖదుఃఖములె వారికైనఁ గాని.

కావున సత్వరము సోదరి నన్వేషించుటకై యత్నించెదఁ గాక

(నిష్క్రమించును.)

తార:—(ప్రవేశించి) అయ్యో! దైవమా! ఇఁక నాకుదిక్కెవరు కొండలందును గుహలందును వనములందును వెదకితిని మా కనకశేఖరుఁడెందునను గానఁరాఁడు ఏమిచేయుదును.

మ. అకటా దాహము దాహమంచవుడు నేనారీతి మూర్ఛిల్లఁగా
నికటమ్మోణికి నీటికై యరిగి యెంతే కష్టముల్ జెందితో
కటు బంతంబుల నన్ను గానక యదుఃఖంబూని యేరీతి ప్ర
క్కట పాణంబులతోడ నుంటివో యెటుంగన్ రాదుగా తమ్ముఁడా

ఉ. పుట్టిన దాదిగాఁ గలిసి పుణ్యము పాపము చేసినార మె
ప్పట్టుననై నఁగాని యెడఁబాయక యొక్కటిగా మెలంగి నా
మట్టియవస్థలన్ గుడుచు నమ్మను గాంచి సహించి నేటికీ
నట్టడవిన్ బురాకృతమునన్ విడిపోయితిమయ్య సోదరా!

ధీవ:—(ప్రవేశించి) ఎవరువారు!

తార:—అయ్యా నేనొక నిర్భాగ్యురాల!

ధీవ:—నీవీ యడవి కేలవచ్చితివి నీతలిదండ్రు లెవరు.

తార:—అయ్యా నాకథయంతయు నొక పురాణమున కన్న పెద్దది కావున నిదానముగఁ జెప్పెద నాకుఁ గొంచెము ప్రసాదముఁ బెట్టి ప్రాణముల నిలుపుము.

ధీవ:—అమ్మా నా వెంటరమ్ము మార్గము కొలఁది దూరము నన్నె కలదు. అందునీకు శుభముచేకూరఁ గలదు.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

రామసింగు:—(ప్రవేశించి)

చ. చిలుకలు గోరువంకలును జెన్నగుఁ గోయిలలంచపిండులున్
గొలువ వియోగులన్ వెతలఁగుందెడునట్టులు జేయఁగోరియా
మలయసమీరు వెంటఁగొని మక్కువవచ్చుచు నున్నవాఁడు పూ
విలుతుఁడు నేఁడు నాకిటఁ బ్రవేశము కూడదు కష్టమయ్యెడున్.

కావున మరలిపోయెదఁగాక (పోఁబోయి) ఆఁ మరచితిని.

నా ప్రియ తమయగు రాధ నన్నుద్యానవనమున నుండుమని కదా కోరినది పాపమా తరుణికి నాతోఁగూడ నిందలి వసంతశోభ నీక్షింపవలయునని యెంత వేడుకగానున్నదో నేనా యబలప్రార్థన నేలద్రోసి వేయవలయును. నేనొక్కఁడనై నఁ గదా మదనునకు భయ మొందవలయును క్షణములో నా రాధ రానేవచ్చును. ఇఁక సందేహ మొందులకు.

(ఉద్యానవనమునఁ బ్రవేశించి పరిక్రమించిచూచి) చిగిరించిన గున్నమావులును ఫలభార వినమ్రములై యున్నతులగుణము లిట్టి వని తెల్పు నీపనసలును మృదువులై మనోహరములగు నీకదళీ తరువులును విశాలములగు నీకొలఁకులదరి యిసుకతిన్నెలును నాజీవితము నానోమువంట నాబంగరుబొమ్మ నారత్నభాండమగు నాముద్దుల రాధను తలంపునకుఁ దెచ్చుచున్నవి. (తోఁవకై వీక్షించి) క్షణములో వత్తుననిగదా నాతోఁ జెప్పినది. ఇంతయాలస్యముఁ జేయుటకుఁ గారణ మేమైయుండును. (అని చూచుచుండును.)

రాధ:—(విచారముతోఁ బ్రవేశించును)

రామ:—(చూచి) నాజీవితమా ! వచ్చితివా రమ్ము. (అని కౌఁగిలించుకొని) సఖీ యింతయాలస్యమున కేదానుఁ గోర్వఁగలఁడా.

రాధ:—(పలుకకుండును.)

రామ:—(రాధముఖమెత్తి) కాంతా పలుకవేమి నీకు విచారమేల.

గీ. శరదమలచంద్ర బింబంబు సరణినలరు
నీముఖంబదియేలొకో నీరజాక్షి
మంచులోనున్న పద్మంబు మాడ్కిఁ జెన్ను
దొఱఁగియున్నది నాకిపుడెఱుకపఱుపు.

రాధ:—(కన్నీళ్ళు విడుచును) నాధా ! యేమని చెప్పుదును.

రామ:—తరుణీ ! నాయండనుండిన నీకుఁ గొఱంతయేమి.

రాధ:—ప్రతీకారశూన్యమగు నా పరాభవము మీకుఁ దెలిసినట్టు కేమిఫలము.

రామ:—ఫలము లేకేమి చెప్పుము.

రాధ:—(తనలో నాలోచించుకొని) ఈపన్నుగడబన్నెదను. (ప్రకాశముగా) మీతోఁగలసి యీనూతన వసంతశోభ నీక్షింపవల యునని వేడుకపడి మిమ్మిటకంపి యీక్షణమే వచ్చుటకై యలంకరించుకొనుచుండ మృత్యుదేవతవలె మాయింటనున్న దాసి నన్ను గాంచినది.

రామ:—ఆదాసి చూచిననేమి. దానివలన భయము శంకింప నవసరములేదే. అది యిట్టి విషయములలోఁ బనిగల్గించుకొనదు. నేనెఱుఁగుదును

రాధ:—అయ్యో మీరు దానిని గౌరవింతురేల. ఆదుష్టదాసివలన నే యింతమూడినది.

రామ:—(కోపముతో) ఆ నిన్నేమయిన నాటంకముజేసెగా.

రాధ:—అట్లయిన బాగుగనే యుండును.

రామ:—అట్లుగాక మఱేమిచేసెను.

రాధ:—అప్పుడే యన్యగ్రామమునుండి వచ్చుచున్న నాపతి కెదురేఁగి మన రహస్యమంతయు బూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పినది.

రామ:—ఏమీ యింతపని జేసినదిగా (కోపముతో) ఇప్పుడేపోయి యాదుష్టదాసిని సంహరించి వచ్చెద. (అని పోఁబోవును.)

రాధ:— (చేయిఁబట్టుకొని) మనోహరా తీవ్రవడకుఁడు జరిగిన కథనెల్ల వినుఁడు.

రామ:— తరువాత.

రాధ:— నన్ను మ్రింగునంతటి రోషము గల్గినను లోలోన నణఁచు కొని నన్నొక యంధకార బంధురమైన గృహములో బంధించినాఁడు.

రామ:— అబ్బా నీపాదుష్టురాలివలన నెంతకష్టమొందితివి.

రాధ:— నేనప్పుడందలి గవాక్షమును బగులఁగొట్టుకొని యెవ్వరికంట బడకుండ ప్రాణములఁజేతఁ బెట్టుకొని వచ్చితిని

రామ:— (విచారముతో) సరే ప్రస్తుతము చేయఁదగిన కార్యమేమి?

రాధ:— మీకు దెలియదా.

రామ:— అట్లుగాదు చెప్పుము ప్రియా (అని వెన్నుజరచుచు.)

రాధ:— క్షణక్షణమునకుఁ జెప్పుచుండవలయునా.

రామ:— నీపలుకులు నాకు స్పష్టముగాఁ దెలియుటలేదు. చెప్పుము.

రాధ:— ఆనాటి సాయంత్రనమునఁ జెప్పినది మఱచితిరా!

రామ:— (స్మృతినభినయించి) జ్ఞప్తికి రాలేదు.

రాధ:— (చెవిలో నేదియో చెప్పును.)

రామ:— తప్పక చేయవలసినదే.

రాధ:— నాకుఁజేసిన పరాభవమున కదియే ప్రతీకారము.

రామ:— అయిన నీవటిగి నాకై వేచియుండుము.

రాధ:— (నిష్క్రమించుచు.)

రామ:— (తనలో) అయ్యో యీయాతురాలి యెట్టికార్యము నామీఁదఁ బెట్టినది. పాపములకెల్ల భైరవుఁడనైతినే. ఇదివఱకెన్నియో

సార్లు నాకపనిబెట్టి వారించితినిగాని నేటికి తప్పక చేయవలసి వచ్చెను.

చ. తనకుఁ బరోపకారమె సతంబొక కజముగాఁగఁ జేయుచున్
దనరెడివాఁడు దుష్టులు వృథాతను దూరినఁగాని వల్కకన్
జనియెడి శాంతమూర్తి పరుషంబులఁ బల్కకయుంగనట్టివాఁ
డనఘుఁడు భీమదాసెటుల నాతని ఁజంపఁగనేర్తు రాధకై

ఆహా ఈదృశ్య ప్రపంచమునందు.

చ. కలుషమెయౌనుగాక ♦ జనకంటకమయ్యెడుగాక దల్లిదం
డ్రులు తలవంపునన్ ♦ దన పరోక్షమునం దెచరింత్రుగాక ని
చ్చలు తమ భర్తనేలియును ♦ జంపుటకున్వెను దీయరాత్మలో
వలచిభుజంగులన్ గలసివర్తిలు ♦ కాంతలు పెక్కుభంగులన్.

ఎట్లయిన నేను తప్పక జేయవలసివచ్చునప్పుడీయనర్థక విచారము లెందుకు. ఇది లోకవిరుద్ధముగాదుగదా.

చ. కులమునకప్రతిష్ఠయొనఁగూడిన ♦ గాని తదీయబాంధవుల్
చులకనజేసియాతనిని ♦ జూచినఁగానినృపాలుఁడాత్మలో
నలఁగినఁగానిమారుని సితాంబక ♦ పాలికి జిక్కినుక్కి తాఁ
గలసినపూవుబోడియెడ ♦ గౌరవముండకపోదెవానికిన్.

కావున నవశ్యము రాధకై నా నియోగమును నెరవేర్చవలసినదే (అని నిష్క్రమించును)

4 వ రంగము. అంతర్భవనసమీపము.

భీమదాసు:—(ప్రవేశించి) పాపము సాధ్వీమణి మాయింట ప్రవేశించి నదిమొదలు నాయందు పితృభావమున నాయానజవాటక ప్రవర్తించుచున్నది. నేనును నామెయందు విశేషముగ దయ

గలిగియేయున్నాను. కాని నాభార్యమాత్రమీదాసి మన యింటనెందరకు, గలవ్రకాలముగదా. రాబడితగ్గినప్పుడితరు లభరించుట కష్టతరమని నాకప్పుడప్పుడు బోధించుటయగాక నాదీనురాలియెడఁ గసరుకొనుచున్నట్లుగూడఁ దెలియుచున్నది.

తనబిడ్డనెత్తి పెంచుచుఁ దన కన్నివిధములఁ బనిపాటలందు సాయమగు నామెను వెడఁగొట్టుమనుటకునుఁ గోపించుటకును గొప్ప కారణ మేదియో యుండవలయును, కాని నాకుమాత్రము దెలియుట లేదు. ఏది యెట్లున్నను నాప్రాణముండువఱకు నీకేవిధమైన యప చారము జేయక రక్షించెదనని గదా యామె నరణ్యమునుండి తెచ్చి తిని. అట్టి దిక్కులేనిదానిని జంచల బుద్ధిగల రాజ్ఞికై విడచుట ధర్మమా. సాటివారు నగరా. మాతాత తండ్రులనాటినుండి వచ్చు చున్న కీర్తికిఁ గళంకము గలుగదా.

చ. తనధనమెల్ల గోల్పడిన దారసుతాదులసహ్యమొందినన్
దనువు గృశించినన్ హితులుతప్పని దూరినరాజు కోపగిం
చినను మఱేమియైన తనుజేరి యనాథులమంచు వేఁడువా
రిని యభయం బొసంగియు ధరిత్రి వృథా విడనాడుటొప్పునే.

అందువలన నాతపస్వినిని విడక మునుపటికన్న దయతో మాతృభావమున రక్షించెదను. (కొంచె మూరకొని) నేఁడేలనో విశేషము రాత్రి కాకపూర్వమే కనులు గుత్రిప్పుకొని పోవుచున్నవి. కావున నంతర్భవనమున కఱిగి శయనించెదను. (అనినిష్క్రమించును.)

5 వ రంగము న్యాయస్థానము.

(అంతట కనకశేఖరుఁడు, మతిమంతుఁడు, శోధనకుఁడు, ప్రాశ్నికుఁడు, దాసి రాధ సేవకుఁడు యాకూబు ప్రవేశింతురు.)

కనక:— అమాత్యా! ఆలస్యమేల నేరమును విచారించుటకుఁ బ్రయ
త్నింతము

మతి:— చిత్తము మహారాజుగారియాజ్ఞ (అని ప్రాశ్నికుని జూచును)

ప్రాశ్ని:— (రాధనుజూచి) అమ్మా నీవీ బోనులోని కెక్కి నేనడుగు
ప్రశ్నములకు యథార్థములగు నుత్తర మొసఁగుము.

రాధ:— అయ్యో దైవమా! కలనైనను పరపురుషులతో మాటాడి
యెఱుఁగనే అట్టి నాకీదాసీమూలమున పతివియోగము గల్గుట
గాక మహారాజుగారి యెదుట లజ్జవిడచి మాట్లాడవలసి
వచ్చెనుగదా. (అని యేడ్చును)

ప్రాశ్ని:— ఏడ్చిన లాభమేమి నేనడిగినదానికెల్ల సదుత్తర మీయవంగ
వలసినదే.

రాధ:— (బోనులోని కెక్కును.)

ప్రాశ్ని:— దేవుని యెదుట ప్రమాణముచేసి నిజము చెప్పెదను అబ
ద్ధము చెప్పను.

రాధ:— (ఏడ్చుచు) నాయనా! ఎల్లప్పుడును నాకు రెండవప్రాణమైనా
మేలుగోరు భర్తను గోల్పోయి పుట్టెడు దుఃఖములోనుండియు
నిజము చెప్పక యబద్ధమే చెప్పెదనా అబద్ధమాడి యిఁక
నేనుసుఖమును బొందఁబోదును తండ్రీ!

ప్రాశ్ని:— నేజెప్పినట్లు కంఠమెత్తి చెప్పుము.

రాధ:— దేవుని యెదుట ప్రమాణముజేసి నిజము చెప్పెదను.
అబద్ధము చెప్పను.

ప్రాశ్ని:— మీకులమేది?

రాధ:— జెట్టికులము.

ప్రాశ్ని:—నీపేరు.

రాధ:—రాధాబాయి.

ప్రాశ్ని:—నీభర్తపేరేమి?

రాధ:—(స్వగతము) అయ్యో నా పెండ్లివాడుకూడా అత్తాఅండుబిడ్డలు తోడికోడండ్రు ఎంతో అచ్చట ముచ్చటగా ఆయనపేరడిగితే చెప్పటానికి సిగ్గేండే యిప్పుడింతమందిలో సిగ్గువిడచి యెట్లా చెప్పేది. (అనియూరకుండును.)

ప్రాశ్ని:—చెప్పవలసినదే మౌనముం బూనిన సాగదు.

రాధ:—(మెల్లగా) భీమదాసుగారు

ప్రాశ్ని:—వయస్సు.

రాధ:—అయ్యోతండ్రీ యెన్నోయేండ్లు వచ్చిందాకానా చిన్నతనంలోనే నాకాపురం చిచ్చుబెట్టిపోయినారు.

ప్రాశ్ని:—నీభర్త వయస్సుగాదు. నీవయస్సు.

రాధ:—నాకుపట్టుకేండ్లెక్కడివి నాయనా. పోయిన బందరుప్పెనకు యిరువైయారో మీదరెండో అని మావారు చెప్పుచుండేవారు. యిప్పటి దానిమూలాన నీరాత రాసిందిగాని.

ప్రాశ్ని:—మీకు జీవనమేమి.

రాధ:—ఇప్పటివఱకు వారే తెక్కల కష్టముమీంద యింతోయంతో తెస్తుంటే జరుగుచున్నది. ఇంకమీంద నాబ్రతుకెట్లు తెల్లవారునో తెలియదు.

కనక:—(వాయును)

ప్రాశ్ని:—(దాసిని జూచి) ఈమె కులగోత్రములు నీకేమైనం దెలియునా.

రాధ:—తెలియదు.

ప్రాశ్ని:—నీవడుగలేదా. అడిగినను దాసి చెప్పలేదా.

రాధ:—ఎప్పుడైన నడిగినచో దుఃఖించుచుండెడిది. అందులకు మా వారు నన్ను నివారించుచుండువారు.

ప్రాశ్ని:—ఈమె మీయింటికెట్లు చేరినది.

రాధ:—ఒకనాఁడు నాభర్త వేఁటకై పోయి యడవిలో దిక్కులేక పడియుండ జాలిచేత మాయింటఁ బనియైనఁ జేయుచుండునని కలఁచి తీసుకవచ్చినాఁడు.

ప్రాశ్ని:—నీభర్త వేఁటయు జేయుటకలదా.

రాధ:—పనితీరిక గల్గినప్పుడెల్ల వేటకై పోవుచుండువారు.

ప్రాశ్ని:—ఇంకా నీ భర్త యే యే పని చేయును.

రాధ:—మావారికి వేఱు పనులేమి లేవు

ప్రాశ్ని:—మీయింటియందు వేటసామగ్రి సంపూర్ణముగఁ గలదా.

రాధ:—ఆ సమగ్రిముగనె యున్నది.

ప్రాశ్ని:—కత్తులు కఠార్లుగూడా కలవా?

రాధ:—వానితో మావారి కవసరములేదు.

ప్రాశ్ని:—ఈదాసి మీరుచెప్పిన పనిపాటలు బాగుగఁ జేయుచుండునా?

రాధ:—వచ్చిన కొన్నిరోజుల వఱకుఁ జేయుచును యుండెడిది.

ప్రాశ్ని:—కొన్నిరోజులనఁగా నెన్నిరోజులు.

రాధ:—మాయింట జేరిన నెలరోజుల వఱకు.

ప్రాశ్ని:—తరువాత మీరు చెప్పినమాట వినకేమి చేయుచుండెడిది ?

రాధ;—ఇరుగుపొరుగువారితోఁ బరిచయముచేసికొని ప్రొద్దుగడుపుచుండెడిది.

ప్రాశ్ని:—ఈదాసియందు నీభర్తదయతోనుండునా యథోచితముగా!

రాధ:— వారిమాట విన్నంతవఱకు దయగానే యున్నారు. తరువాత మాత్రము చూచి చూడనట్లుండెడివారు.

ప్రాశ్ని:—ఎప్పుడైన కోపముచేసియుండునా యీమెను నీభర్త.

రాధ:— ఒకటి రెండుసార్లు పొరుగిండ్లకుఁ బోవలదని చీవాట్లు పెట్టిరి గాని దాసి వినలేదు.

కన:—(వ్రాయును.)

ప్రాశ్ని:— ఈదాసికి నీభర్త యెడలఁగాని నీయెడలఁగాని యేవిధమైన గాని కోపమున్నట్లు నీకుఁ దెలియునా?

రాధ:—కొన్ని దినములనుండి నాభర్తనుగాని నన్నుగాని జూచినపు డెల్ల పెడమొగముపెట్టి లోలోన నేదియో గొణఁగికొను చుండెడిది.

ప్రాశ్ని:—అందులకు గారణమేమియో నీవు చెప్పఁగలవా?

రాధ: —ఏలచెప్పలేను. ఇరుగు పొరుగునయున్న మావిరోధుల దుర్బో ధలే దాసికోపమునకుఁ గారణము.

ప్రాశ్ని:—ఈవిషయమై నీవుగాని నీభర్తగాని జోక్యము గలిగించు కొంటిరా?

రాధ:—నా భర్త నిన్నటి యుదయమున నీదాసిని మాయింటనుండ వలదని చెప్పిరి.

ప్రాశ్ని:—దానికి దాసి యేమిచెప్పినది?

రాధ:— మాట్లాడలేదు.

ప్రాశ్ని: —గడచిన రాత్రి నీవింట నుంటివా?

రాధ: —ఇంటిలోనే యుంటిని.

ప్రాశ్ని:—ఈదాసి కూడయున్నదిగదా.
రాధ:—లేదు.
ప్రాశ్ని:—లేకెక్కడికి పోయినది.
రాధ:—తెలియదు.
ప్రాశ్ని:—ఈదాసి రాత్రింతలఁగూడా నెక్కడికైనఁ బోవుటకలదా.
రాధ:—ఒకరాత్రియు నొకపగలనియులేదు. ఆమెయిష్టము వచ్చినట్లు సంచరించుచుండును.
ప్రాశ్ని:—నేరము జరిగినరాత్రి మీయింట నెవరెవరుండిరి.
రాధ:— నాభర్తయు నేనును నాచంటిబిడ్డయు నీదాసియునుంటిమి.
ప్రాశ్ని:—వేఱెవ్వరును లేరా.
రాధ:—లేరు.
ప్రాశ్ని:—ఈదాసి నీమగనిఁ జంపినప్పుడు నీవుదగ్గఱనున్నావా.
రాధ:—నాయనా నేనక్కడనున్న నాభర్తను జంపుచుండ నూరకుందునా.
ప్రాశ్ని:—అయినచో నీదాసియే చంపినదని నీవెట్లు చెప్పఁగలవు.
రాధ:—నేనా రాత్రి యించుమించుగాఁ బదునొకండు గంటలకు నప్పుడు పాకశాలలో సామాను సదిరాక యనింతము గదా యని గర్భగృహములోనికిఁ బోవుచుండనీదాసి నాభర్త పడుకొనియున్న యంతర్భాగము నుండి వచ్చుచు నాకెదురైనది. అప్పుడు నేనీ దాసినిఁజూచి యేమే ఎన్నఁడును లేనిదీ యర్ధరాత్రమున నొంటరిగ నీ లోపలి కేలవచ్చితివి నిన్నెవ్వరు పిలచిరని యడుగుచు నంతర్భవనములోనికేఁగి చూచువఱకు అయ్యో జీవితేశ్వరా నన్నాధను జేసిపోయితివా. హా నాకు దిక్కేవరు (అనియేడ్చును.)

(11

ప్రాశ్నిః—దుఃఖంపకుము జరిగిన దానికెవరేమి చేయుదురు.

రాధః—నాభర్త తలతెగి రక్తము ప్రవహించుచున్నది.

ప్రాశ్నిః—ఆయింటి యందప్పుడు మఱెవ్వరు లేరా.

రాధః—(కన్నీళ్ళువిడచుచు) లేరు.

ప్రాశ్నిః—తరువాత నీవేమి చేసితివి.

రాధః—నేను రొమ్ముగొట్టుకొనుచు వీధిలోనికిఁ బోయితిని.

ప్రాశ్నిః—అప్పుడు దాసి యేమిచేయుచున్నది.

రాధః—తన చేతుల కంటిన రక్తము కడిగికొని వీధిలోనికివచ్చి దొంగయేడ్పు యేడువసాగినది.

ప్రాశ్నిః—వీధిలో నెవ్వరైన నుండిరా యప్పుడు.

రాధః—(యాకూబునుజూపి) ఈసాహేబుగారు మాత్రముండిరి. తర్వాత నిరుగు పొరుగువారు గుమిగూడిరి.

ప్రాశ్నిః—ఇఁకనీవు బోనునుండి దిగుము.

రాధః—అయ్యా! దిక్కులేనిదానను రక్షింపుఁడు. (అని యేడ్చుచుఁ బోనుదిగును)

కనకః—(ప్రాశ్నికునిజూచి) ఇఁక యాకూబు సాహెబును విచారించుఁడు.

ప్రాశ్నిః—యాకూబ్ నీవు బోనులోనికెక్కి నేనడుగు మాటలకుఁ దెలిసినంతవఱకు నిజము చెప్పుము.

యాకూబ్ః—(అందఱికి సలాముజేసి) బోనులోనికెక్కును.

ప్రాశ్నిః—దేవునియెదుట ప్రమాణము జేసి నిజము చెప్పుతాను.

యాకూబ్ః—దేవున్కియెదుట ప్రమాణముచేసి నిజము చెప్పుతానూ.

ప్రాశ్నిః—అబద్ధము చెప్పను.

యాకూబ్:—అబద్ధం సెప్పనూ.

ప్రాశ్ని:—నీ దేకులం.

యాకూబ్:—క్యాదీఖులం మునల్మాన్ఖులం.

ప్రాశ్ని:—నీపేరేమి

యాకూబ్:—నాకీపేరూ సయ్యద్ యాకూబ్ సాహెబ్.

ప్రాశ్ని:—నీకు జీవన మేమి.

యాకూబ్:—మేమూ పోలీస్ ఉద్యోగంవల్ల జీవనంసేస్తె.

ప్రాశ్ని:—నీకీరాధాబాయి తెలియునా.

యాకూబ్:—దెల్సునూ.

ప్రాశ్ని:—ఎట్లు దెలియును.

యాకూబ్:—భీమదాసుగార్కి భార్యాహూనుండి.

ప్రాశ్ని:—నీకీనేరము విషయమై యేమితెలియును. ఎట్లు దెలియును. ఎప్పుడు జరిగినదని తెలియును.

యాకూ:—మహారాజ్ మేమిూకల్ గారాబజెతక్ ఖానాసేసీ షామ్‌మే ఘస్తే బయల్ దేరీ ఘాంధీచౌక్ ఖాడీకి వచ్చేతల్కి (దాసిని జూపి) యీాజారత్ రాతుసీలాగా ధౌడ్ సేస్తా మాకియెదురుగా వచ్చింది. మేమ్ సూసి ఆశ్చర్యంపోయి కోంహైతుమ్ ఇంత అర్ధరాత్రింఖాడా యెక్షడ్కి ధౌడ్ సెస్తావుండావ్ నీకీసూసి దొంగఅని మేమ్ తలుస్తామ్ ఘుస్కు తానాకుచెలో అని సెప్పినాం. అప్డు యీా సై తాన్ దాసి దుఃఖంసెస్తూ మేమూ దొంగకాదు. భీమదాసు ఘర్కేహుండె దాసీవారం డాక్టర్ సాహెబ్ కా ఘర్ సెదవా తెస్తూ వుండామ్ అని చెప్పింది. అంధ్కు మేమూనిజము తలచి వున్కు చోడీదియా. తర్వాత ఆదా ఘంటకు భీమదాసుఘర్ ఖాడ్కిపోయి సూసెతల్కి రాధా

బాయి ధర్మాకాఖాడా నా మగడ్ మార్గమూ అని యేడ్వసా గింది. అప్డు మేమ్ అచ్ఛాధర్మాలేద్ అని సెప్పి లోఫల్కి పోయి సూసినాం. భీమదాస్ కత్తితో ఘాడ్చి సంపినట్టుగా ఫడియుండాడ్.

ప్రాశ్ని:—ఆ నేర మెవ్వరు చేసినట్లు నీవు నిశ్చయించితివి.

యాకూ:—తర్వాత వార్షీవిర్షి పిల్చి జమాబందీ సేసీ ఆ కేస్ యీదా సీది చేసినట్లు నిశ్చయించినామ్.

ప్రాశ్ని:—ఎట్లు నిశ్చయించితివి?

యాకూ:—అంతకు మున్పు ఆదఘంటఖాడా మాకీయీదాసీ యెద ర్ఖావథం తర్వాత భీమదాస్ ఘర్మే ఘుందర్ ఘూశం కావటం యీదాసీ దొంగ దొంగ యేమ్పులు చెయ్యటం విచారించి యీకేస్ దీనివల్లనే జరిగిపోయిందని తెల్సుకున్నామ్.

ప్రాశ్ని:—ఇంక నీకెవ్వరు సాక్షులు లేరుగా [అని రాధనడుగును.]

రాధ:—ఎవరైన జూచిన నిట్టి కర్మము నాకుఁ బట్టు నా తండ్రీ.

ప్రాశ్ని:—[యాకూబును జూచి] నీవింక బోనులోనుండి పోవచ్చును.

యాకూ:—(సలాము చేసి) మహారాజ్ యీ కేస్ దాసియే చేసింది నిశ్చయం నిశ్చయం (అని బోనుదిగిపోవును.)

కనక:—(వ్రాయును)

ప్రాశ్ని:—(దాసిని జూచి నీవీ బోనులోని కెక్కిన నేనడిగిన దాని కుత్తరము నొసంగుము.

దాసి:—(తనలో దైవమా యెంతగతి గల్పించితివి అని బోనులో కెక్కును.)

ప్రాశ్ని:—(ప్రమాణము చేయించి) నీదే గ్రామము.

దాసి:—ఇప్పటికిదియే గ్రామము.

ప్రాశ్ని:—నీపేరేమి.

దాసి:—ఇప్పుడు దాసియని పేరు.

ప్రాశ్ని:—నీభర్తపేరు.

దాసి:—అదినన్నడుగుట యనవసరము.

ప్రాశ్ని:—నీవీగ్రామమునఁ బ్రవేశించి యెంతకాలమైనది.

దాసి:—సుమారొక సంవత్సరము కావచ్చును.

ప్రాశ్ని:—నీవీగ్రామమున బ్రవేశించి యెంతకాలమైనది.

దాసి:—సుమారొకసంవత్సరము కావచ్చును.

ప్రాశ్ని:—ఇంతకాల మెక్కడనుంటివి.

దాసి:—భీమదాసుగారి యింట.

ప్రాశ్ని:—నీవు వారింట నేమిచేయుచుందువు.

దాసి:—పాచిపనివగైరా చేయుచుందును. అప్పుడప్పుడు (రాధను జూపి) ఈయమ్మగారి బిడ్డ నెత్తుకొందును.

ప్రాశ్ని:—భీమదాసైనను రాధాభాయియైనను నిన్ను దేనికైన గోపించుట కలదా.

దాసి:—హరిహరీ. నన్ను కోపించి యెఱుఁగరు.

ప్రాశ్ని:—వారిమీఁద నీకుఁగోపము గలిగినదా. ఎప్పుడైన

దాసి:—కూడుగుడ్డ నిచ్చి తమ బిడ్డవలె నన్ను బోషించుచున్నవారిపై నాకుఁ గోపమేలకలుగును.

ప్రాశ్ని:—నీవెప్పుడు నింటనే యుందువా లేకెక్కడకైన బోవుచుండుటయుఁ గలదా.

దాసి:—నాకొకచోటకుఁబోవుటకుఁ బనియేమి. ఎన్నఁడైనను రాధా

భాయి దేనికైనఁ బొరుగిండ్లకు బంపఁదలఁచినను భీమదాసు గారు నివారించుచుండెడివారు.

ప్రాశ్నిః—నీవు గడచినరాత్రి యింటనే యుంటివా.

దాసిః—ఇంటనె యుంటిని

ప్రాశ్నిః—నీవు భీమదాసును చంపినమాట వాస్తవమా.

దాసిః—(భయముతో) అట్టిపాపము నేను జేయఁగలనా.

రాధః—అయ్యో! నాథ ర్త నీమెయె చంపినది (అని యేడ్చును

ప్రాశ్నిః —(రాధనునివారించి దాసినిజూచి) ఇఁక నెవరుజంపిరి.

దాసిః—నాకుఁ దెలియదు. దైవమున కెఱుక.

ప్రాశ్నిః—ఇంటనున్న నీకే తెలియకున్న నెవరికి దెలియఁగలదు. అనను యమున నీవింటలేవా.

దాసిః—లేకపోలేదు. నేనుఁబంచపాళిలో నిదురించుచుండ రాధా భాయి యేడ్పు వినఁబడినది. అప్పుడు నేనులికిపడిలేచి యంత భవనమున కఱిగి చూడ రాధాభాయియు (యాకూబును జూపి నీసాహెబుగారును నఱఁకివేయఁబడిన భీమదాసుగారిని చూచుచుండిరి.

ప్రాశ్నిః—అప్పుడు నీవేమిచేసితివి.

దాసిః—కన్నతండ్రికన్న నెక్కువ దయతోఁ బోషించు భీమదాసు గారి దుర్మ్మరణమునకై దుఃఖించితిని.

ప్రాశ్నిః—ఇఁక నీవీబోనునుండి దిగవచ్చును. (అనికూర్చుండును.

కనకః—(శోధకునిజూచి) విమర్శకాగ్రేసరా! వింటిరిగదా. ఈ సందితురాలి యొక్కయు రాధాభాయియొక్కయు సాక్షియొక్కయు వాక్యములు. కాన మీరాశక్తితోలఁది విమర్శించి సత్యము స్థాపించుఁడు.

శోధన:—(లేచి) మహారాజా! అమాత్యశేఖరా. సభ్యులారా! కడచినరాత్రి జరిగిననేరమును విమర్శింపఁగా రాధాభాయి యొక్కయు యాకూబుయొక్కయు మాటలు పరస్పరమువిరోధములుగ గాని సంబంధములేక కాని యుండకుండుటచేతను లోకములో దేశద్రిమ్మరులకట్టి యకార్యము చేయుటయందును సందేహముగాని పాపభీతియుఁగాని గలుగకుండుట మనకందఱకుఁ దెలిసిన విషయమగుటచేతను అట్టివారి కొకచోస్థావరముగ నుండుటకుఁ గాలునిలువకుండుటచేతను ఈ దాసి దేశమెల్లఁ దిరిగితిరిగి యిక్కడ జేరినదగుటచేతను ఏపనికైన గాని రాధాభాయి యొక్కడకైనఁ బంపదలఁచినచో భీమదాసు గారు నివారించుచుండెడివారని దాసిచెప్పిన వాక్యమందు భీమదాసువలన దాసియొక్క స్వైరగతికి భంగము గలుగునని యర్థము స్ఫురించుటచేతను తన స్వేచ్ఛకు భంగము కలుగకుండుటకై నిందితురాలే యీ నేరము నొనర్చి యుండునని తోఁచుచున్నది.

నిర్భాగ్యురాలగు తన కన్నవస్త్రముల నిచ్చి రక్షించు భీమదాసును జంపి పిదప దాసి యేమిచేయునని ప్రశ్నింతురేని యింతపట్టణమున సామాన్యుఁడగు భీమదాసు వలనగాక వేఱొకవిధమునఁ దనకు బ్రతుకు దెఱవు గలుగదాయను ధైర్యము దాసికేలలేకుండుననుప్రశ్నయేసమాధానము కాఁగలదు. ఈనేరమును జరుపుటకుగాని జరిగించుటకుగాని యేవిధమగు సాధనమునకుగాని భీమదాసుయొక్క శత్రువుల సహాయముగాని కోరి పోకున్నచో ధైర్యవంతులైన పురుషులకైన భయంబు కలిగించు పదునొకండు గంటల రాత్రివేళ గస్తీజేయుచున్న యాకూబునకు దాసి నడివీధిలోఁ గానఁబడుటకుఁ గారణమేమి.

డాక్టరుగారింట నౌషధము గొనివచ్చుచుంటినని చెప్పినదనిగదా యాకూబు చెప్పినది తననెన్నఁడును నిలువెళ్లనీయని భీమదానట్టిరాత్రి మున విశేషదూరముననున్న వైద్యునింటి కంపెననుట యెంతసమంజసమో మీరే యూహింపుఁడు.

యాకూబుసాహెబసత్యము బల్కెనందురా. చిరకాలమునుండియు మన కెల్లరకు విశ్వాసపాత్రుఁడైన యీతని కీదిక్కులేనిదానిపై మిథ్యాపవాదము నారోపింప నేమిపుట్టినునిఁగినది. ఈ నేరమెవరు సల్పిరనిన దైవమునకే తెలియుననిగదా దాసి చెప్పినది. తానున్న యింటనంతటి మహాఘోరము జరుగుట తనకెట్లు తెలియదు. భీమదాసు మరణావస్థయందున్నప్పు డరవకుండునా. ఎంత గాఢనిద్రయందున్నను ప్రాణభీతిచే నరచువాని యేడ్పు వినరాకుండునా. నేరము జరిగిన రాత్రి యింటిలో భీమదాసు రాధాభాయియు దాసియు దప్ప నితరులెవ్వరును లేరని యొప్పుకొనిన విషయమేకదా. ఈ మువ్వురలో నేరస్థులెవరు. భీమదాసే బలవంతముగ తన శిరచ్ఛేదము గావించుకొనఁడుగదా. ఇక రాధాభాయిచేసియుండుననిగదా యనవలె. అగ్నిసాక్షిగా వివాహముజేసికొని యనుకూలుఁడై కలసి మెలసి యుండు భర్తను నెట్టి దుర్మార్గురాలైన చేతులారఁజంపునా. కావున భీమదాసును దాసియే చంపినదను మాట నిశ్చయము నిర్ధారితము నిస్సంశయము. అనింద్యము. అని కూర్చుండును.

కన:—(తనలో) ఆహా యీనిందితురాలను గాంచినప్పటి నుండియు నాకొక విధమైన సత్యముతో గూడిన యనురాగము గలుగుచున్నది. ఈమె నాతల్లిగాదుగదా. అయ్యో నాకంతటిభాగ్యమా ఆసాధ్వీమణి యప్పుడే సాగరమునబడి చచ్చి యుండును. దాసిని జూచి ఏమమ్మా యీ నేరము నీవలననే జరిగినట్లు

నిశ్చయించి శిక్ష విధింపఁబోవుచున్నారము. నీకేమైన సాక్షులుఁగలరా ?

దాసి:—ఇట్టి పాపాత్మురాలికి సాక్ష్యముగూడ గలుగునా.

కనక:—అటులైనచో నీ నేరమే నీవు చేసినట్లు లొప్పుకొందువా.

దాసి:—(ఊరకుండును విచారమున నధోముఖయగును.)

కనక: (తాను జేసిన సిద్ధాంతమును మంత్రి కొసఁగును.)

మంత్రి:—(లేఖనుగొని) మహాజనులారా! శ్రద్ధాళురై వినుఁడు. ఈనేరమును రాధాభాయియు యాకూబును చెప్పిన మాటలను శోధకుఁడు చక్కఁగా విమర్శించి నిశ్చయించుట చేతను నిందితురాలు తన దోషనివారణమునకై యేవిధమైన సాక్ష్యమునుగాని కారణమునుగాని చూపకుండుట చేతను దాసియే చేసియుండునని తోఁచుచున్నది. కావునఁ దన కష్టసుఖములఁ బాల్గొనుచు దనను రక్షించు భీమరాయని యుపకారము చేయుట మాని శిరఃఖండనము గావించిన యీదుష్టురాలికి శాస్త్రసమ్మతముగ వధ్యస్థానమున శిరఃఖండనము గావించునట్లు మహారాజుగారు తీర్మానించిరి (అనిచదివి) సేవకా! ఈదాసిని తలవరులకడకుఁ గొనిపోయి మహారాజుగారి శాసనము నెఱఁగింపుము.

సేవకుడు:—(చిత్తము అని దాసితో నిష్క్రమించును.)

పేరుసెట్టి:—(రొప్పుచు పరుగునవచ్చి) మహారాజా నమస్కారము.

కనక:—పేరుసెట్టీ! ఏల నీవిట్లు బరుగెత్తి వచ్చితివి కారణమేమి.

పేరుసెట్టి:—దా-సి-కా-దు.

కనక:—ఎందులకింత యాయాస మొందెదవు.

పేరు:— అయ్యా ! ఇదిగో (అని రామని రక్తముచేత నగము దడిసిన చేతిగుడ్డ నిచ్చును)

కనక:—(మంత్రికిచ్చి) అమాత్యా ! దీనిని విమర్శింపుము.

మతి:— (దానిని బరికీలించి) సెట్టీ దీని నేమిచేయుమ నెదవు.

పేరు:— అయ్యా ఇది రామసింగుగారిది.

మతి:—రామసింగెవరు. ఇది నీకెట్లువచ్చినది.

పేరు:—భీమదాసుగారి దొడ్డివాకిట దొరికినది. రామసింగనఁగా గ్రామపాలకుఁడు.

మతి:—ఇదేమీ ఆశ్చర్యముగానున్న దే. పేరుసెట్టీ దీని నవిస్తరము జెప్పుము.

పేరు:—నేఁడుదయమున నేను వెలుపలకుఁ బోవుచుండనిది భీమదాసు గారి దొడ్డివాకిట దొరకినది. దీనిని పరిశీలింపఁగా రామసింగు అని యుంటచేతను మఱియును నగము నెత్తుటిలోఁ దడసి యుంటచేతను కడచిన రాత్రి నేను పొరుగూరునుండి వచ్చుచు భీమదాసుగారి దొడ్డివాకిలి సమీపమున రామసింగుం జూచి యెందులకీ రాత్రియందుంటివని యడుగ నతఁడు భయముతోఁగూడిన కోపముతో నావిషయము నీకేల నేనీనాఁ డిక్కడ గానవచ్చితినని యెవరితోడనైనఁ జెప్పితివో నీశిర మీ ఖడ్గమునకెఱజేతునని తన చేతనున్న భయంకరమగు కర వాలముజూపి నన్ను బెదరించుటచేతను తమ స్వేచ్ఛకు విఘ్న కారియగు భీమదాసుగారిని రాధరామసింగుచే జంపించియుండ నోపుననియు తమ పతియగు దాసినినిందించుట దోషమనియు నేలినవారితో మనవిచేయుకొఱకు వచ్చుచుండఁ జూచి రామ

సింగు నన్ను విచారణ సమయమున నిక్కడకు రాకుండునట్లు చేయనెంచి యేదో పనిగల్గినట్లు నిల్పి కదలనీయఁ డయ్యె. కొంతవఱకు పొరుగూరున కేగవలయునని నమ్మించి యీ సాధ్వి కేయపకారము జరుగునోయను భయమునఁ బరుగెత్తి వచ్చితిని. అయ్యా రక్షింపుడు పాపము దాసినిందితు రాలుగాదు.

మతి:—అవును కావచ్చును. ఈగుడ్డమీఁద నొక వైపున రామసింగు అని వ్రాయఁబడియున్నది. (అని యందఱి యక్షరములఁ జూపును. అందఱు నాశ్చర్య మొందుదురు)

కన:—(కోపముతో) ఛీ దుర్మార్గురాలా! రాధా! మమ్మెంత మోసము జేసితివి. నీమూలమున దిక్కులేని దాసికి శిరఃఖండనము విధించితిమి. (సేవకుని జూచి) ఓరీ నీవు శీలవరులకడకే రాధను గొనపోయి దాసికి విధించినశిక్ష యీ రాక్షసికి మార్పఁబడినదని నాయాజ్ఞ నెఱిగింపుము ఆలస్యము చేయకుము. (సేవకుఁడు నిష్క్రమించును)

కన:—మంత్రిపుంగవా చూచితివా లోకమునందొకటి సాహసు రాండ్రుగలరో.

మతి:—అవును నిజమే.

కనక:—(స్వగతము) ఆహా! ఆమెయుందు త్తమాంగన లక్షణములు గానవచ్చుటయేగాక గౌరవ సహితమగు నొక విధమైన యనురాగముగూడ గలుగుచున్నది. కావున నామె వృత్తాంతమంతయు దెలిసికొనవలయును. (ప్రకాశముగా) మంత్రీ నేటికి సభచాలింతము.

మతి:—చిత్తము. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

మీనాక్ష్యైనమః

విషాదకనకతారీయము.

పంచమాంకము

కంచుకి: —(ప్రవేశించి) నేను పుట్టి చాలకాలమైనను స్త్రీలయందింతటి సాహసవతులను గాంచి యెఱుగను. నిరంతరము రామసింగు మైత్రియే నిత్యమని దైవోపహతయగు చారుమతీ దేవిపై నిందగల్పించిన యాదుష్టురాలగు రాధయిప్పుడేమి మూటగట్టుకొనినది. విటుని వలన మగని జంపించి నందులకు ధర్మదేవత తుదకు తనపాలి మృత్యువయ్యెను గదా. అవునుకాని విధ్యుక్తముగా వివాహమాడిన భర్తను జంప దోషమనియైన యెంచకుండెను గదా ఇదియు నొక మహాకార్యోద్ధరణమే. ఏమందువా. ఈ రాధమూలముననగదా ప్రచ్ఛన్న వేషంబునం దన పాతివ్రత్యంబు గాపాడుకొనుచున్న చారుమతీదేవి దాసీత్వంబు విడిచి కుమారుని గాంచగలిగినది. భీమదాసుగారే జీవించియుండిన తన యింట మహారాజుగారి తల్లి దాసిగా నుండినందుల కెంత నొచ్చుకొనునో. తనతల్లిని రక్షించినందులకు రాజుగారివలన నెంతప్రాపగడించునో గదా. ఆపాపు రాధ ధనము కొఱకె యిట్టి ఘోరకృత్యముం జేయగలిగినది. ఆహా! ధనమెంత సామర్థ్యముగలది! దారిద్ర్యము కూడ నట్టిదియె.

మ. కులధర్మంబులఁ బాడుచేయు నరకక్షోణిఁ బ్రవర్తించు ని
త్యోలలోఁ బరిభావమొందును మనుష్యాకృతుల్ గాంచును న
వ్వాలనన్ ... ... నివ... విద్వద్దోషులన్ వీడిపిం
... తై చెడిపోవుగాదె నరుఁడో దారిద్ర్య... ...!

మఱియును:—ఇందువలననే ... నేను.

ఉ. ఏలిక ... జ...యుం... ... యేమొ యటంచు భీతినే
వేళను ద... ... ...చు ... కేవి నా
...జరింప ...పడియుం... ... చేతులొగ్గి యా
లీలఁజరింపఁగా వలసె లెంక తనంబునఁ బొట్టకై.

నేనిదివఱకు వీఁ సీన మహారాజుగారి సమీపమున నుండుట
...తన చాల ... సం...దించి ... ...
...ని గాని ... ... కల్గిన ... ... పరిపాలనంబున దరి
... ...ని. అందులకే ... జన్మస్థానము... ... నగర ... న కనక
శేఖర మహారాజుగారి కొలువు గొలువవలసి వచ్చినది. ... ...
గుల మైత్రియందు ... ననర్థకరమే

తే. గుణమొకింతైన ... ... నేని
వాని కిడుమలు ... బహుళముగను
...నదివ్వె గర్దయని పేర్మితోడ
ముద్దుబెట్టిన ...లు బూది గావె.

నేను కష్టపడి వార్ధక్యమున నక్కఱకు వచ్చునుగదా యని
యార్జించిన ధనమెల్ల దుష్టబుద్ధి పరిపాలనంబున గోలుపోతిని. సం
పద... ...ములా!

ఆ. సిరతి ... ... సిలచియుండు నెరయు
సాధ్వివోలె గేస్తు సంతసింప

కసనియోక్తమైన రత్నాకరుని జేరి
పాయునదులఁబోలె పరముఁగాని.

భీష్ముఁడు:—(ప్రవేశించి) ఎవరక్కడ.

కంచుకి:—ఎవరైన నీకేమి.

భీష్ము:—ఏమి నీ గర్వపు మాటలు నేనెవరో తెలియునా.

కంచుకి:—నీవెవఁడవైన నాకేమి.

భీష్ము:— ఎవఁడీగర్విష్ఠి వీనిస్వరముజూడ నిదివఱకెన్నడో విన్నట్లున్నది. మనకంచుకిగాఁడుగదా. అవునతఁడే (సమీపించి) (ప్రకాశము) తాతా నీవా! ఇతరు లెవరోగదాయని తలఁచి మాట మిగిలితిని కోపింపకుము. ఎక్కడకో ప్రయాణము చేయుచుంటివి.

కంచుకి:—ఓహో భీష్ముఁడా నాయనా ఎక్కడినుండి వచ్చుచుంటివి. ఈనాఁడెవరి మొగము జూచితినోగాని రాయొక తెల్లని రాక యైనఁ రాలేదు.

భీష్ము:—చ. ధనము ధనంబటంచుఁ బరితాపముపొందఁగనేల ధాత్రిలో
జననము నొందునెల్లరును శాశ్వతులే క్షణ భంగురంబులో
తనువులనమ్మి నీచమగుదాస్యము జేయుట కీర్తియే నృపా
లుని వచనంబులే ధనము శోకమటంచును నమ్మరాదొకో.

కంచుకి:—నీమాటలు బాగుగనే యున్నవి. ఎవఁడో విరాగివోలె చెప్పుచున్నావు. ధనమునకు లొంగనివారెవరు.

భీష్ము:—తే. ఎవఁడు స్వచ్ఛంద వృత్తిచే నిలఁజరించుఁ
నతని జన్మంబె సార్థక మగునుగాని
యాలు బిడ్డల కొఱకు హేయంబులైన
కార్యము లొనర్చువాఁడొక ఘనుఁడె చెపుము

తే. ధనపిశాచంబు పట్టి నిన్ననయ మిట్లు
బాధపెట్టెడు నేమని పలుకనేతుఁ
బ్రతికియుండిన రెన్నాళ్ళు ప్రాజ్ఞులైన
వారలకు స్వేచ్ఛయొకటి గావలయుఁగాదె.

కంచుకి:— (స్వగతము) ఓహో యీ యువకుఁడు కలహములో నెక్కి దింపఁజూచుచున్నాఁడు. ఈ ప్రసంగము మరలించెదగాక (ప్రకాశముగా) అబ్బాయీ యీమాటలెప్పటికున్నవియే కాని విశేషము లేమియో యెఱుఁగుదువా?

భీష్మ:— విశేషము లేమున్నవి. భీమదాసుగారింట నున్నదాసి మహారాజుగారి తల్లియగుట తెలిసిన విషయమేకదా, తమకుఁ జాల కష్టదశ గల్పించినందులకుఁ గోపించి కనకశేఖరమహారాజుగారు దుష్టబుద్ధితో యుద్ధము చేయుచున్నారని మనవీధిలో కింవదంతి గలిగినది.

కంచు:— అదియా భటులకల్లోలము మనము వెళ్లనవసరము లేదుగదా.

భీష్మ:— అంతఃపురపాలకులకు యుద్ధముతోఁ బనియేమి!

(తెఱలో) ఓరీ! కులనాశకా, దుర్మదాంధా, చతుర్దశభువన ప్రథితరాజవంశపాదోధిహాలాహలమా

శా. అధీమంతుఁ బ్రతాపుఁ దస్కరుఁడవై యంతంబుగావించి భూ
నాథుల్ నిద్దురలోపలన్ గడపి కాంతల్ వేచరన్ బట్టి చీ
చీ ధైర్యంబుగలాఁడువోలె జయులక్ష్మాసంగమోద్యోగివై
క్రోధావేశుఁడనైన నాయెదుర నీకున్నిల్వఁగాశక్యమే.

కంచు:— (ఆలకించి) ఏమిదీ! సకల భూమీశ్వర మకుటమాణిక్య విరాజితపాదకమలుండగు వీరసేన మహారాజుగారి కుమారుఁడు

కనకశేఖరమహారాజుగారి గంభీరోక్తులున్నట్లున్నవే. ఆహా! పులికడుపున జలిచీమ పుట్టినట్లు నిజముని నాకిప్పుడు తోచినది (విచారముతో) ఆమహారాజేయున్న నేనిట్టి హీనదశననుభవించుచు జన్మస్థానమును విడవలసిన పనియుండకపోవునుగదా? దుర్మార్గుడగు దుష్టబుద్ధి యమాలయాతిథేయి యగుంగాక లోకదూషణము సామాన్యమా.

భీష్మ:—తాతా! ఆ కనికేనుంగు మీదగాని క్రిందనమువవు గాంబోలు. దుష్టబుద్ధియంత పొందినట్టిలెమ్ము

కంచుకి:—అవునుగాని పరస్పరము జయాభిలాషచే దేహములమీద నేని యభిమానము లేక ప్రాణప్రయాణము జేసికొనువారి కోల లదృష్టహీనులగు మనమీదబడియున్న చావవలసినదే పోవుదము పదండు.

భీష్మ:—తాతా! ఇంతవయోవృద్ధుఁడవు నీకుఁ గూడ చావనభయమేమగునా? ఎన్నాళ్లకైనను మరణముతప్పునా! అట్టిచో నీకింత దేహాభిమానమేల!

కంచు:—నీకట్టి వైరాగ్యమున్న గారితోఁగలసి యుద్ధము జేతువులెమ్ము; బ్రతికియున్న బలుసుకూరదినవచ్చును. (అని నిష్క్రమించును)

భీష్మ:—తాతా! పోకుపోకుము (అని వెంటఁబోవును)
(తరువాత యుద్ధము జేయుచుఁ గనకశేఖర దుష్టబుద్ధులు ప్రవేశింతురు)

కనక:—శా. అనీమంతంబుఁ బ్రతాపు (నను వెనుకటి పద్యము జదువుచు ప్రవేశించును.)

దుష్ట:—ఓరీ! వ్యర్థవాక్యశీలా!

ఉ. వారలవీరలం దలఁచి ♦ వాగెదవేమిటి కాదుదానియు
ట్లారసి మత్ప్రయుక్తనిశి ♦ తాస్త్రపరంపరకోర్చి నిల్వ నీ
శూరతఁ జూపుకొమ్మిపుడె ♦ చూచెదఁగాక భవత్పరాక్రమా
కార రణాంగణంబున జి ♦ తారిని నన్గెలువంగ నేర్తువే.

కన:—ఓరీ దుర్వినీతా! అధర్మమార్గగామీ!

చ. అనుజుఁడవంచుఁ బేర్మిమెయి ♦ నాడినమాటలనెల్లఁ గాచి చూ
డనియటులున్న శాంతమతి ♦ నగ్రజుఁ జంపుటొ పౌరకాంతలన్
గనుగొని బల్మి బాపమున ♦ కన్ జెరబట్టుటొ కాదు కాదు మ
ద్ఘనభుజశౌర్యవహ్నియది ♦ కాల్చు భవద్భుజకాష్ఠసంతతిన్.

దుష్ట:—ఓరీ ఆత్మశ్లాఘాపరాయణా డింభకా! నిన్ను నీవు చెప్పుకొని యేలపొంగెదవు. హనుమంతుని మ్రోల కుప్పిఁగంతులన్నట్లు నాయొద్దనా నీశౌర్యమును బొగడుకొనియెదవు.

ఉ. బాలుఁడవీవు చూడఁ బదివత్సరములైనను లేనివాఁడవీ
యాలమునందు నన్నెదురనంతటివాఁడవె నేఁడు మద్భుజా
భీలశరప్రహారముల పీఁగకనిల్వుము రిత్తపల్కులిం
కేల వృథా భవజ్జనకుఁ డేగినచోటికి నిన్ను బంపెదన్.

కనక:—ఓయీ వ్యర్థముగఁ గాలయాపన మేలచేయఁ దలఁచెదవు. జయాపజయములు పాక్షికములు గదా. కావున నీకో నాకో జయము గలుగవలయును రమ్ము. ఇది కాచుకొనుము. (అని కత్తి విసరును.)

దుష్ట:—(తప్పించుకొని) ఓరీ పౌరుషశూన్యా! నీప్రతాపమింతటితోఁ దీరెనా. మరేమైనఁ గలదా. విశాలోరస్కుండనగు నాకుఁ దాకి నీతుప్పుబట్టిన కత్తి యెట్లు మొక్కబోయిపడినదో చూడుము (అని కత్తినెత్తిచూపును.)

కనక:— ఓరీ వ్యర్థప్రలాపీ ! ఏమని రా ! ప్రేలెదవు. అలక్ష్యంబుగఁ ప్రయోగించిన నాకరవాలమును దప్పించుకొంటినని నీకునంతోషమే.

ఆ. రుద్రుఁడొండె వీరభద్రుఁడొండె మదీయ
నిశితశరాళికోర్వ జతురుఁడెవఁడు
కాచుకొనుము నీకుఁ గాలంబుచేరువ
యయ్యె నేమియిట దురాత్మనీవు

(అని వేఱొకకత్తిని విసరఁబోవును.)

దుష్ట:—(తనలో) ఇతఁడు బాలుఁడయ్యుఁ బ్రయోగోప సంహారము లందుఁ బెద్దయై వర్తించుచున్నాఁడు. ఇప్పటికి నాకే యుప జయము గలుగుచున్నది. ఇప్పుడీతఁడు బ్రయోగింపఁ బూనుకొనిన దజేయంబగు నస్త్రము దానికి నేనుగూడ నాహుతి గాక తప్పదు. కావున నామాయోపాయంబున వీని యస్త్రముపసంహరింపఁ జేసితి నాతరువాత తిప్పలాలోచించుకొనవచ్చును. (ప్రకాశముగా) ఓరీ ! అనాత్మజ్ఞా ! నీవు బాలుఁడవు. శత్రుప్రయుక్తములగు నస్త్రముల నుపసంహరించుటయు గురిదప్పక వైరిపైః బ్రయోగించుటయు నించుకేనిఁ దెలియని వాఁడవు. అట్టినీతోడ నస్త్రయుద్ధము జేయుట సమంజసముగాదు. శూరులు నిందింతురు. నీకిష్టమైన ముష్టియుద్ధంబునఁ బరిచయమున్న నన్నుమార్కొనుము. చిరకాలమునకు యుద్ధము గలిగెఁగదాయని యుబ్బొంగుచున్న నాభుజముల కండూయనము బోవునట్లు నిన్ను వధించెదను.

కనక:— ఏమీ. అస్త్రప్రయోగము నీవెఱింగినంత నేనెఱుఁగనని తలచితివా. వ్యర్థముగ వాగక పౌరుషము గలదేని నన్ను

మోహారింపు లేదేని గాలికి బుద్ధిచెప్పి యెంౘదైన బ్రతుకుము. ఇదేమైన యుద్ధమనుకొంటివా. విద్రితులఁ జంపు టనుకొంటివా. (అని కత్తిద్రిప్పుకొనుచు బైకురుకును.)

దుష్ట:—ఆగుమాగుము (అని చేయిపడ్డి) నీవలెనేను మాత్రము కత్తిత్రిప్పలేననుకొంటివా. అర్భకుఁడవు గదాయని యుపేక్షాభావముతోనుంటిని గాని లేకున్న నీపాటికి నీ యయ్యకడకుఁ బంపియేయుందును. ఇప్పటికి మాత్రము మించినదేమి. కాని నేనొకమాట జెప్పెదను వినెదవా చెడెదవా.

కనక:—ఏమని చెప్పెదవు. (అని దరహాసము సల్పును.)

దుష్ట:—మన యిరువుర కతన నిప్పటికెంతయో సైన్యము మాపుమాసినది. మఱియు మిగిలిన సైన్యముగూడ నశించినది యెవరికిని జయము కలుగదుగదా.

కనక:—అవును నిజమే. అయిన నన్నేమందువు.

దుష్ట:—అందు వలన సంధి జేసికొందము. ఇది సర్వశ్రేయము. అనింద్యము. సకల సమ్మతము.

కనక:—ఇదియా నీవు చెప్పుమాట.

మ. అనిలోనిల్వగ నేర్పుజాలమి ననూర్యంపశ్యతాకాంక్షల
ట్లనివార్యంబగు మచ్ఛరప్రకరమార్తాండోద్ధతిన్ ఖేచే
తనువేశాశ్వతమంచులోఁ దలఁచి తూత్రంబింతయున్ లేక సం
ధినొనర్పఁ గమకించినాఁడవె యునీ ధీరోత్తముల్ మెత్తురే.

గీ. పౌరుషము శౌర్యమును నరపాలకులకు
ముఖ్యములువాని విడిచి యెప్పుడును రాజ
మాత్రునకుఁ జరింపగరాదు మహీనతందు
పశువుపోలె గణింపగఁ బడును గాదె.

కావున మన కిరణమధ్యమున సంధిజేయుట తగదు. ఏది యె
ట్లైనను రణముజేసి జయమోయపజయమో గాంచవలసినదే.

గీ. జయముగాంచుదువేని రాజ్యమునకెల్ల
స్వామి వగుదువు లేకనజయమొగన్న
స్వర్గ కాంతలతో గూడి సౌఖ్యములను
జెందుదువు సంధిపైయాన నొందనేల.

దుష్ట:—ఓరీ దుర్వినీతా! నీమేలుగోరి చెప్పినందులకా నన్ను దూల
నాడుచున్నావు, అట్లైన నాలసింపక రమ్ము. స్వర్గ కాంతల
కడ కనిపి సుఖంబుc గూర్చెద.

కన:—దురాత్మా! రమ్ము. నీముష్టి యుద్ధమందలి చాతుర్య మెఱుc
గెద. (అనిచేయిబట్టుకొని యీడ్చుకొని పోవును.)
(అంతట భీష్ముcడును చారుమతియుc బ్రవేశింతురు.)

చారు:—అయ్యో చిరకాలమునకుc గనుబడిన నాపుత్రుని దనివి దీరc
జూచుకొనకుండ నీపాడు యుద్ధ మొకటి సంభవించెనే నాయి
యగు దుష్టునివలన నేమి యపకారము గల్గునో కదా.

భీష్మ:—అమ్మా! యుద్ధభూమిని సమీపించితిమి. ఇంచుక సహిం
పుము. (తెరలో.)

శా. ఓరీ! నిల్వుము పారిపోవకు రణోద్యోగంబు జాలించి యే
వారుగ నన్నెదిరించి నిన్నిచటను బ్రోవగ నేర్పరుల్ లేరు వి
స్తారంబై నుతిc గాంచినట్టి నృపవంశం బందు జన్మించి నీ
వీరీతిగ వెనుకంజవేయc దగునే హేయంబుగాదే ధరన్.

భీష్మ:—అమ్మా! నీవిందుండుము. అచ్చో కనకశేఖర దుష్టబుద్ధ

లకు ఘోరమగు యుద్ధంబు జరుగుచున్నది. అరాతి సంహారమునకై చిరంజీవికి సాయమగుదును. (అనిపోవును.)

చారు:—

మ. ప్రతిపక్ష ప్రకరంబు జేయుఁడగు నారాజన్యమూర్ధన్యు న
ప్రతిమానంబగు విక్రమస్ఫురణ కెప్పాటన్ దలల్వంచి సం
తతమున్ మ్రొక్కుచు నుందు రాధరణినేతల్ గూడిసౌఖ్యోన్నతిన్
సతినై యుండుదునేని నాసుతున కాశత్రుండు వధ్యుండగున్

భీష్మ:—ఉ. నీ యభివృద్ధినే యరయునీతి విదుండగు భ్రాతఁజంపియా
హా యని దీనయై వెతల నందెడి సాధ్విని బల్మిఁ బట్టియున్
హేయము నాక యప్పుడొనరించిన పాపఫలంబునీకుఁ దో
డై యరుదెంచుచున్నయది యాజినిఁ బోరినఁగాని తప్పునే

(అని దుష్టబుద్ధి కురులఁబట్టి యీడ్చుకొనివచ్చును.)

కనక:— (వెంట బడిగెత్తివచ్చి)

చ. అని ననుమోహరించి విజయంబును జెందఁగలేక నీచుఁడై
చనియెడి దుర్మదాంధుని వెసన్ బరిమార్చెద సజ్జనాళికిన్
ఘనమగు సౌఖ్యసంతతిని గల్గఁగఁ జేసెద నిష్కళంకమై
తనరెడి కీర్తిఁగాంచెద బుధ ప్రకరంబు నుతించుచుండఁగన్

(అని దుష్టబుద్ధి శిరము దెగవేయును.)

(తెఱలో) ఓహో మహారాజా! మీతండ్రిగారు స్వర్గకాంతా శ్లేషము గావించినది మొదలు కష్టసముద్రమున మునిఁగిన మమ్ముఁ రక్షింపుము.

చారుమతి:—అదియేమి. ఎవరో దీనులమొఱ్ఱవోలె వినవచ్చుచున్నది.

విష్ణు:—ధనగుప్తాదివైశ్యాగ్రేసరులు పరంపరాగతమైన యీసింహాసన మలంకరించి మరల న్యాయబీజంబు నాటుఁడని వేడుచున్నవారు.

కన:—అట్లైనచోఁ బోవుదమురండు.

(అందఱునిష్క్రమింతురు.)

పట్టాభిషేక మందిరము కనకశేఖరుఁడు భీష్ముఁడు కంచుకి పౌరులు ప్రవేశింతురు.)

భీష్మ:—వీరసేన మహారాజుగారు పరలోకమున కఱిగిననాటనుండియు ననాథయై చింతా సాగర నిమగ్నయగు నీరాజ్యలక్ష్మినుద్ధరించుటకై యిదె నవరత్న ఖచితమగు సింహాసన మలంకరింపుఁడు. (అని కనకశేఖరునకు సింహాసనముఁ జూపును)

కన:—(కన్నీరు విడచుచు) అకటా యిట్టి మహోత్సవ సమయంబున మాతండ్రియుఁ గోమలాంగియగు నాసోదరియు నుండిన నెంత సంతసింతురో గదా. పూజ్యులగు వారి ప్రేమాలసింహాసన మెక్కు భాగ్యము లేకపోయెగా.

విష్ణు:—మహారాజా! ఇట్టి మంగళప్రదమగు సమయమునఁ జింతింపఁదగునా! విధికృతమునకు వేఱు జరుగఁగలదా విచారమొందకుఁడు.

కన:—(విచారము నభినయించుచు) అయ్యో అకాలమరణము నొందిన మాతండ్రిగారి సింహాసన మధిష్ఠించుటకు నామనసొప్పుట లేదు.

భటుఁడు:—(ప్రవేశించి) మహారాజా! ధీవరమంత్రిగారును తారాదేవియు వచ్చుచున్నవారు.

కన:—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ! మా యగ్రజయగు తారయా ధీవరమంత్రియా? నిజమా వచ్చుచున్నవారా! బాగు బాగు నాయదృష్టమేమని పలుకవలయును.

(తరువాత తారావళియుధీవరమంత్రియుఁ బ్రవేశింతురు.)

కన:—తారావళిని గౌఁగిలించుకొని

చ. అలసి పిపాస మూర్ఛవడి నట్టినినున్ విడనాడి నీరుద
వ్వులఁగొనివత్తునం చటులఁబోయి యదృష్ట వశంబునన్ ధరా
తలమునకెల్ల రాజనయి తత్పరిపాలనలోనఁ జిక్కినిన్
దలపకయుంటి నన్నిపు డుదారమతిన్ గరుణింపు సోదరీ!

అయ్యో నీవా కారడవిలో నాకొఱకై యెంతవంత గుందితి వోగదా అప్పటి కష్టంబులఁ దలఁచికొనిన నాగుండెలవియుచున్నవి.

తార:—తమ్ముఁడా! నాపూర్వసంచితమునకు నీవేమి చేయఁగలవు.

ధీవర:—కుమారా! ఇట్టి సమయంబున వెనుకటి కష్టములఁ దలఁచి విచారమొందుట భావ్యముగాదు. ముహూర్తము సమీపించుచున్నది. సింహాసన మలంకరింపుము.

కన—అయ్యో నేనే జీవితమని నాకై యెంతయో దపంబు జేసిన జనకుఁ డధర్మమరణమందఁ దచ్ఛింహాసన మెట్లెక్కఁ గలను. శ్రీరాముని పాదుకల భరతుఁ డభిషేకించినటుల నేనును వీరసేనపాదుల వారి పాదుకల నిందభిషేకించి రాజ్యంబుఁ గావించెద వేఱుగఁ దలఁపకుఁడు.

(తెఱలో) కుమారా! కనకశేఖరా! వలదు వలదు మీ తండ్రిగారు మరణింపలేదు. దుష్టబుద్ధివలనఁ బాతాళ గృహమున బంధింపఁబడి యున్నవారు.

కన:— (ఆశ్చర్య సంతోషములతో) ఎవరీ శుభవాక్యముల విని పించువారు.

ధీవర:—కుమారా! భగవతియగు నశరీరవాణినోట వెలువడినవిగాం దలంచెద సత్యమేయగును.

భీష్ము:— భగవతి వాక్యము లసత్యము లెట్లగును.

కన:—(వేగిరపాటుతో) మాతండ్రిగారు సజీవులగుట నిజమేకద, పాతాళ భవనమున బంధింపఁబడిరా? (కంచుకిని జూచి) ఓయీ యీవృత్తాంతము మాతల్లిగారి కెఱిఁగించి మాజనకుని వేగముకొనిరమ్ము. (చిత్తము అని నిష్క్రమించి) (వీరసేనమహా రాజుతో మరలఁ బ్రవేశించి) దేవ ఇటునిటు.

వీర:— (కనకసేనుని గౌగిలించుకొని)

తే. చిన్నతనముననే దుష్ట చిత్తువలనఁ
జెందరానట్టి యిక్కట్లు జెందియకట
దైవయోగంబునన్ నిరంతర సుఖంబు
లందఁగా నేర్చితివి గదవయ్యసుతుఁడ

(అని దుఃఖించును.)

ధీవర:—మహారాజా! శాంతింపుము. (కనకశేఖరుని గాంచి) ఆయు ష్మంతుఁడా! నీవాంఛితము దీరినదిగదా ఇఁక నాలసింపక పితృదత్తమగు శుభాసన మలంకరించుము.

వీర:—(సంతోషముతో కనకశేఖరుని పూసనమున గూర్చుండఁ బెట్టును.)

ధీవర:—కుమారా ఈశ్వరానుగ్రహమున నెల్లకష్టంబులు గడచి పితరులతోడను భగినితోడను గలిసి సుఖంబుగఁ బట్టాభిషేక

మహోత్సవముగూడ ననుభవించితివి. మఱియు నీయభీష్ట మేమి?

—ఆర్యా! తమ యనుగ్రహమునఁ గలిగిన యీ సంతోష కార్యమునకన్న వేఱుగ నాకుఁ గావలసిన దేమున్నది. అయిన నిట్లగుగాక.

భరతవాక్యము.

పౌరుషవంతులై యవనిపాలురు ధర్మము సాధకంబుగా
ధారుణి నేలఁగా వృతబుధప్రకరంబు విధిజ్ఞతన్ గులా
చారము వీడకుండుతఁ బ్రశాంతిని జెందుత నీతిబాధలున్
శ్రీరుచిరాంగుఁడీ కనకశేఖరుఁడున్నతకీర్తిఁ గాంచుతన్

(అందరు తథాస్తు అని నిష్క్రమింతురు.)

గద్యము.

సీ. ఏమహామహుఁడు శ్రీ వేదనారాధ్య
వంశాంభోధిపూర్ణ శశాంకుఁడయ్యె
నేతల్లి సావిత్రి కేనయైబుధుల్ మెచ్చ
మహిని బాతివ్రత్య మహిమఁ గాంచె
నట్టినందయకు గౌరమకు ద్వితీయపు
త్రుండఁ గౌండిన్య గోత్రుండ దక్షి
ణామూర్తికిని శివానందంబునకు
సోదరుండఁ గూరిమి యగ్రజుండ సుబ్బ

గీ. నార్యునకుఁ బౌత్రుండను మదీయముగునట్టి
కనకశౌరీయము రూపకంబునందు
నరయఁగా సకలము బంచమాంకమయ్యె
సతము రక్షించు దీనిని జంద్రమౌళి.